

ओन्नुवेमारिणा

पृष्ठसद्ध्या

पृष्ठसद्ध्या

वंदना

कथं कथं वाणी?
(केवलं पठनाय)

5

8. पञ्चमोविभक्तिः
(अमादान-कारकम्)

47

1. वाक्यनिर्माणम्
(पुँलिलङ्गो त्रिषु वचनेषु)

6

नीतशास्त्रे पतिः शूगालः
(केवलं पठनाय)

52

2. वाक्यनिर्माणम्
(स्त्रीलिङ्गो त्रिषु वचनेषु)

8

9. षष्ठीविभक्तिः
(सप्तम्ब-कारकम्)

54

3. वाक्यनिर्माणम्
(नपुंसकलिङ्गो त्रिषु वचनेषु)

13

10. सप्तमीविभक्तिः
(अधिकरण-कारकम्)

59

बुद्धिमान-गर्दभः
(केवलं पठनाय)

18

11. संबोधनम् (संबोधन-कारकम्)
सुभाषितानि (केवलं पठनाय)

69

4. प्रथमाविभक्तिः (कर्ता-कारकम्) 25

12. कः कथम्? (विशेषणम्)

70

5. द्वितीयाविभक्तिः (कर्म-कारकम्) 30

13. कः कति? (संख्याज्ञानम्)

76

6. तृतीयाविभक्तिः (करण-कारकम्) 35

14. बालकस्य दिनचर्या (समयज्ञानम्) 81

सप्तदिनानि (केवलं पठनाय) 40
प्रहेतिका: (केवलं पठनाय) 86

शब्दरूपणि

87

7. चतुर्थीविभक्तिः
(सप्तम-कारकम्)

41

महतिक्तिः पृष्ठसद्ध्या तत्त्वं वर्त्तमानं
तदेव विभक्तिः पृष्ठसद्ध्या तत्त्वं वर्त्तमानं
प्रथमाविभक्तिः पृष्ठसद्ध्या तत्त्वं वर्त्तमानं
द्वितीयाविभक्तिः पृष्ठसद्ध्या तत्त्वं वर्त्तमानं
तृतीयाविभक्तिः पृष्ठसद्ध्या तत्त्वं वर्त्तमानं
सप्तदिनानि (केवलं पठनाय) 40
प्रहेतिका: (केवलं पठनाय) 86
शब्दरूपणि

कठं कठं बाटी

(केवल प्रजाति) अमानुषी

आकर्षण
अद्वितीय
केवल उच्चः सैन्यः
अथ अवृत्तिः
केवल उच्चः सैन्यः
पूर्ण-कर्मः उच्चः नीतिः
विविध-विविध-अस्पृश्यता
॥

मिद्दू-मिद्दू-हि-हि

काँव-काँव-कूह-कूह

रुकः मूरुः काकः पिकः
क्रमणः वदनि इयं वाणी।

गुब-गुब चिङ्ग-चिङ्ग
छो-छो कुकड्ड-कूः
प्रप्रपः छाः वानः कुकड्डः
क्रमणः वदनि इयं वाणी।

भे-भे-भे, मै-मै-मै
ररटटर, भौ भौ भौ
पेपः आजः मापूकः गुनकः
क्रमणः वदनि इयं वाणी।

संकेत-शिखक सिखक बच्चों से सभी प्रा-प्राणी को बोली के बारे में बातचीत करो।

मः नृ त महात्मा गांधी जयंती प्रवास

संस्कृत संस्कृतम्

नृ त राज सेहं र

पुलिलिंग आजों वाक्यानि मार्गाम्
(पुलिलिंग श्री वचनेष)

शुनकः बुद्धक्ति
पूर्णकृदः स्वप्नः

शुनकः बुद्धक्ति
पूर्णकृदः स्वप्नः

शुनकः बुद्धक्ति
पूर्णकृदः स्वप्नः

शुनकः बुद्धक्ति
पूर्णकृदः स्वप्नः

बृद्ध वृक्षानि
पूर्णपूर्णानि

बृद्ध वृक्षानि
पूर्णपूर्णानि

बृद्ध वृक्षानि
पूर्णपूर्णानि

बृद्ध वृक्षानि
पूर्णपूर्णानि

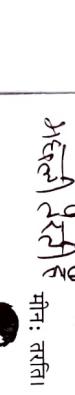
पूर्णकृदः स्वप्नः

पूर्णकृदः स्वप्नः

पूर्णकृदः स्वप्नः

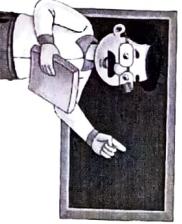
पूर्णकृदः स्वप्नः

पूर्णकृदः स्वप्नः

पूर्णकृदः स्वप्नः

सोचको सीखताः।
सोचकः सीखता भूते।

दीर्घाद् पर्याप्ता
शिक्षकः पाठ्यात।

अनेक एति रद्दतः।
शिक्षकः पाठ्याति।

मृत्युष्ट्रियो है।
अहं खादयामि।

मृत्युष्ट्रियो है।
अहं खादयामि।

मृत्युष्ट्रियो है।
अहं खादयामि।

साधा धावता
पर्याप्ता भूता।

पूर्णकृदः स्वप्नः।
पर्याप्ता भूता।

पूर्णकृदः स्वप्नः।
पर्याप्ता भूता।

पूर्णकृदः स्वप्नः।
पर्याप्ता भूता।

पूर्णकृदः स्वप्नः।
पर्याप्ता भूता।

पूर्णकृदः स्वप्नः।
पर्याप्ता भूता।

पूर्णकृदः स्वप्नः।
पर्याप्ता भूता।

शब्दार्थः—

जूनकों	= दो जुलै
खातरः	= (वे दोनों) खते हैं
सीञ्चति	= सिला है
भ्रमः	= (वे दोनों) घूमते हैं
खाति	= खता है
आवा	= हम दोनों

खातावः	= (हम दोनों) खाते हैं
त्रुक्कति	= भौंकता है
सौञ्चिका:	= बहुत-से दरजी
जीड़कः	= खिलाड़ी
शिक्षकः	= बहुत-से शिक्षक
तरान्ति	= तैरते हैं

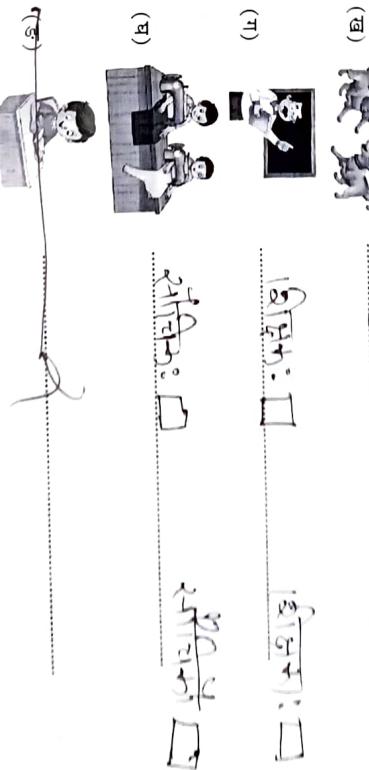
भाषाज्ञनम्

वाक्य-निर्माण करते समय सभी पुस्तिया सज्जा शब्दों तथा सर्वनाम शब्दों के बचन के अनुसार किया का प्रयोग किया जाता है; जैसे-

एकवचनम्

द्विवचनम् बहुवचनम्
बालकः खाति। बालको खातः। बालको खातन्तः।

अभ्यासं कुरुते

पाठ्यिकम् (Oral)

१. निए गए शब्दों का प्रयोग करके मास्केट में वाक्य बोलिए।

त्रुक्कति वारारी शुरुका: रटतः सीञ्चति मीनः लिखथ त्वम् खातावः

२. अभ्यास, लिखन, वरदन च— लिखिए और लोलि— (क) पठन्ते (ख) धारतः (ग) धावन्तः (घ) सौचिकः

(द्व) मठति (उ) मिथ्याकाः (च) शुकः (ज) कूर्दतः

३. शुद्ध अथवा अशुद्ध लिखिए। (Write correct or incorrect.)

(क) शिक्षको पाठयति (ख) युवा लिखधि:
(ग) सौचिकः सीञ्चति (घ) शुनको त्रुक्कतः:
(द्व) शुकः त्रुक्कतः: (ज) शह त्रुक्कतः:

३. उचित मिलान कीजिए। (Match the following.)

(क) शुरुकः त्रुक्कति

एकवचनम्

(ख) शुकः रटन्ति
(ग) वय खादमः
(द्व) यूग लिखथा
(उ) शिक्षकः पाठ्यान्तः

द्विवचनम्

बहुवचनम्

लिखितात् (Written)

1. इनमें आने वाले शब्दों का अनुसार लिखिए। (Write the words according to the meaning.)

looking at the pictures.)

शब्दार्थः—

खातावः	= (हम दोनों) खाते हैं
त्रुक्कति	= भौंकता है
सौञ्चिका:	= बहुत-से दरजी
जीड़कः	= खिलाड़ी
शिक्षकः	= बहुत-से शिक्षक
तरान्ति	= तैरते हैं

खातावः	= (हम दोनों) खाते हैं
त्रुक्कति	= भौंकता है
सौञ्चिका:	= बहुत-से दरजी
जीड़कः	= खिलाड़ी
शिक्षकः	= बहुत-से शिक्षक
तरान्ति	= तैरते हैं

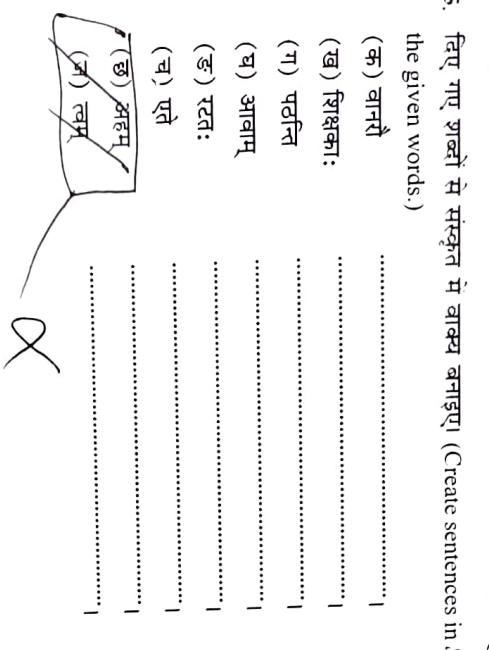
मः त्रू महार्षि पूर्ण त्रू सुहः त्रू महार्षि पूर्ण त्रू सुहः त्रू महार्षि पूर्ण

पूर्ण

महार्षि पूर्ण
महार्षि पूर्ण
महार्षि पूर्ण

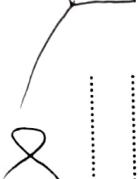
4. दिए गए शब्दों का अर्थ हिन्दी में लिखिए। (Write the meanings of the given words in Hindi.)

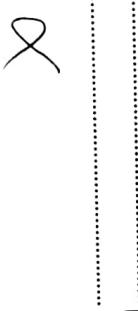
- (क) एते पठतः।
- (ख) ते धावति।
- (ग) तो धावतः।
- (घ) एषः पठति।

(छ) सः धावती।

5. दिए गए शब्दों से मास्क्रिप्ट में वाक्य बनाइए। (Create sentences in Sanskrit by using the given words.)

- (क) चानरो।
- (ख) शिक्षका।
- (ग) पठति।
- (घ) आवाम्।
- (ड) रस्तः।
- (च) एते।

(छ) लहम्

(न) लतम्

मः उ महात्मा गौतमः त्रिपति त्रिपति त्रिपति प्रभातः श्वस्य

तमः उ महात्मा गौतमः त्रिपति त्रिपति प्रभातः श्वस्य

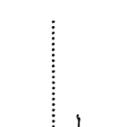
Next Lesson

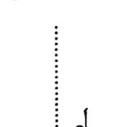
लिखितण (Written)

सही विकल्प चुनिए —

- Q. जिओं भो सेवक्षन् संस्कृत में कहा जानियए। (Write the sentences in Sanskrit while looking at the pictures.)

- (क) वदिनि □

- (ख) वरनि □

- (ग) वरनि □

- (घ) वरनि □

- (ज) वरनि □

ग्रन्थ अथवा अशुद्ध लिखिए। (Write correct or incorrect.)

- (क) सा बदसि (ख) अजा: चरतः!
 (ग) एता: धावन्ति (घ) शिक्षका: पठयन्ति!
 (ङ) गायिके गायतः! (च) मिलिलिका चरति।

3. उचित मिलान कीजए। (Match the following.)

(क) एष धावति	(ख) ता: वरदिना
(ग) चर्यं प्रमापः!	(घ) यूद्यं गच्छथा
(ङ) त्वं गाढ़सि।	(च) स्ते भ्रमसन्
(च) अहं भ्रमस्मि	(ज) आचां प्रमापः!
- बहुवचनम्

4. दिए गए वाक्यों के अर्थ हिन्दी में लिखिए। (Write the meanings of the given sentences in Hindi.)

- (क) गायिका: गायन्ति
 (ख) शिक्षिके पाठ्यतः!
 (ग) कोकिले कृजन्तः!
 (घ) अजा: चरन्ति।

- (ङ) कोकिला गायन्ति!
 (च) नायकें नृत्यतः!

5. निए गए शब्दों में संस्कृत में वाक्य बनाइए। (Create sentences in Sanskrit by using the given words.)

(क) भ्रमामि	
(ख) गच्छथः	
(ग) आचाम्	
(ङ) नायिका:	
(च) कोकिला	
(छ) गायन्ति	
(ज) पाठ्यतः	

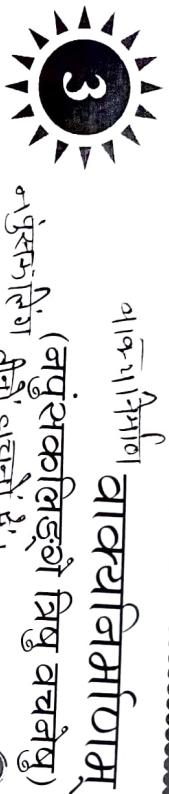
मः ठ महार्षि-प्रभातः त्रृत्यं च रसेहः त्रृप्तिः प्रभातः शक्तिः

प्रभातः शक्तिः प्रभातः त्रृत्यं च रसेहः त्रृप्तिः प्रभातः शक्तिः

त्रृत्यं च रसेहः त्रृप्तिः प्रभातः शक्तिः प्रभातः त्रृत्यं च रसेहः त्रृप्तिः प्रभातः शक्तिः

प्रभातः शक्तिः प्रभातः त्रृत्यं च रसेहः त्रृप्तिः प्रभातः शक्तिः

प्रभातः शक्तिः प्रभातः त्रृत्यं च रसेहः त्रृप्तिः प्रभातः शक्तिः

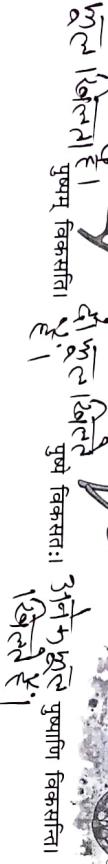

नान्दा निमाण
(नापुंसकलिङ्गी विषु वर्चवेष्टु
मिनो वानों में)

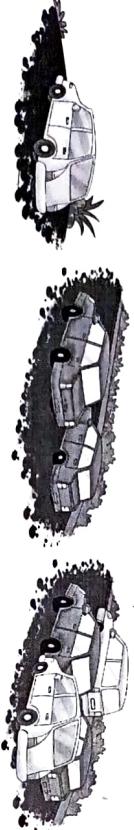
बायुयाने गच्छति।
नान्दा निमाण चलति।

प्राणि पतति।

बायुयाने गच्छति।
नान्दा निमाण चलति।

प्राणि पतति।

कारयानम् गच्छति। तीभर कारयाने गच्छतः।

अनेक भार लोति है।

व्यजने चलति।
तीभर लोति है।

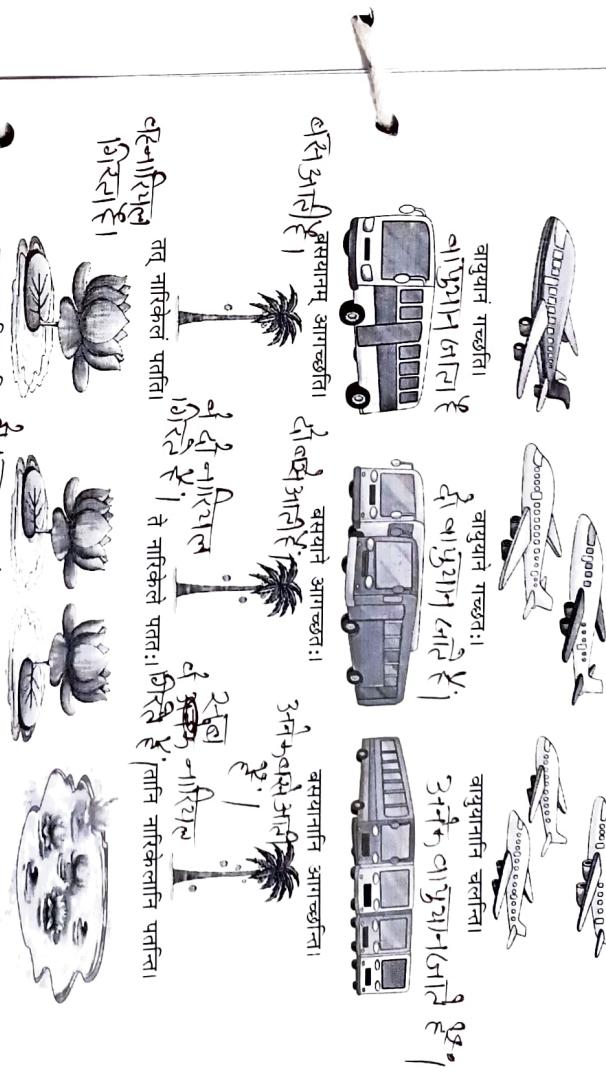
एते दूरदर्शनम् अस्ति।

एते दूरदर्शन सः।

एतानि दूरदर्शनानि सन्ति।

18

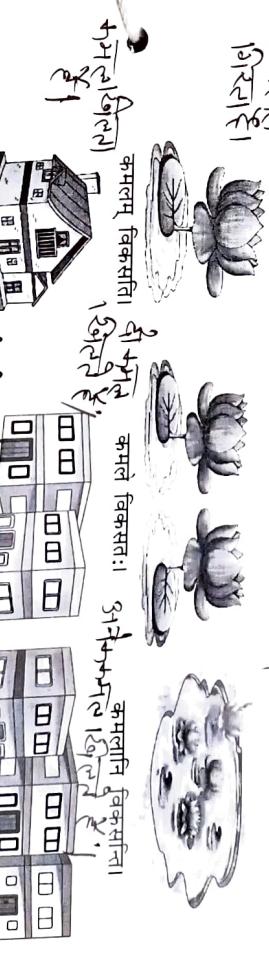
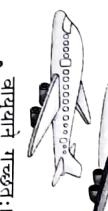
19

बायुयाने गच्छति।
नान्दा निमाण चलति।

बायुयाने गच्छति।
नान्दा निमाण चलति।

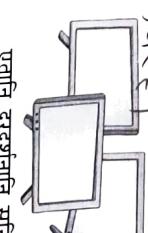
बायुयाने गच्छति।
नान्दा निमाण चलति।

कमलम् विकसति। तीभ्रता विकसतः।

एते गहूं आस्ति। एते गहूं सः।

प्राणि गहनि सन्ति।

19

एते दूरदर्शनम् अस्ति।

एते दूरदर्शन सः।

एतानि दूरदर्शनानि सन्ति।

मः ठ महिंः क्षः प्रप्तः श्वः स्तुः स्तुः स्तुः श्वः स्तुः

तमः लूठ महिंः क्षः प्रप्तः श्वः स्तुः स्तुः स्तुः श्वः स्तुः

शब्दार्थः

पटलपूष्पम्	= गुलाब
कोडनकानि	= बहुत-से खिलौने
उपरन्ते	= दो चरमे
विकसानि	= खिलता है
पतानि	= गिरते हैं

प्राणजनम्

वाक्य-निर्णय करते समय सभी नपुसकलिए संज्ञा तथा सर्वनाम शब्दों के बचन के अनुसार किया का प्रयोग किया जाता है; जैसे-

एकवचनम्

फलं पतानि

द्विवचनम्

बहुवचनम्
फलानि पतानि।

मौखिकम्(Oral)

+ दिए गए शब्दों का प्रयोग करके संस्कृत में वाक्य बोलिए।

ते एते तानि एतानि अहं स्तः विकसाति

आगच्छतः पुष्पम्

+ श्रृङ्खला, लिख्वत, बदत च-

(क) पतः (ख) अमित

..... (ग) अजने (घ) पत्रम्

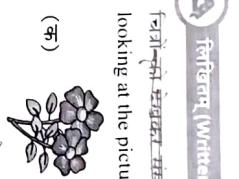
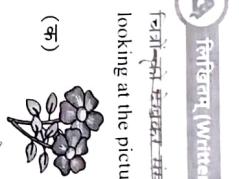
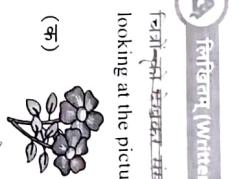
..... (ज) सन्धि

(क्ष) स्त्रि (च) कामयानानि (छ) एतद् (ज्ञ) सन्धि

अध्यासं कुरुते

चित्रों के संबोधन-प्रश्नक्रम में वाक्य लिखिए। (Write the sentences in *Sanskrit* while looking at the pictures.)

२१९। विनैपि रुद्रो रुद्रो -
 चित्रों के संबोधन-प्रश्नक्रम में वाक्य लिखिए। (Write the sentences in *Sanskrit* while looking at the pictures.)

(घ) वृक्षम् पत्रम् □ पत्रानि □
 (क) पुष्पम् □ पुष्पानि □
 (घ) वृक्षम् पत्रम् □ पत्रानि □
 (क) वसयानि आगच्छति।
 (ख) व्यजनं चलान्ति।
 (ग) वायुयाने गच्छतः।
 (घ) पुष्पाणि विकसाति।
 (ज्ञ) पत्रं पतानि।
 (क्ष) कमर्यानम् गच्छति।

शुद्ध अथवा अशुद्ध लिखिए। (Write correct or incorrect.)

(क) वसयानि आगच्छति।

(ख) व्यजनं चलान्ति।

(ग) वायुयाने गच्छतः।

(घ) पुष्पाणि विकसाति।

(ज्ञ) पत्रं पतानि।

(क्ष) कमर्यानम् गच्छति।

प्रभासः श्वसः प्र

ठर्नमहेष्ठैश्च श्रमः तु महिषः प्रभासः श्वसः प्र

ज्ञानेर्दु महिषः प्र

तेष्ठैश्च महिषः श्वसः प्र

ज्ञानेर्दु महिषः प्र

3. उच्चन मिलान कीजिए। (Match the following.)

(क) ऐं गुहे स्त्रः।

(ग) कमलानि विकसनि।

(ङ) पुष्यम् निकसति।

(क्ष) ब्रह्मम् चक्षनि।

एकवचनम्

(ख) ऐं दूदरेणे स्त्रः।

(घ) त्वं नारिकेलं पतनि।

(च) परम् पतनि।

(क्ष) ब्रह्मम् आप्तवत्तनः।

बहुवचनम्

4. निए गए वाक्यों के अर्थ हिन्दी में लिखिए। (Write the meanings of the given sentences in Hindi.)

(क) ब्रह्मानम् आगच्छति।

.....

(ख) ब्रह्मानं गच्छति।

.....

(ग) व्यजने चलतः।

.....

(घ) कमले विकसतः।

.....

(ङ) ब्रह्मम् चारिकेलम् चलता।

.....

(क्ष) कारिष्यानि नक्षत्रिणा।

.....

5. निए गए शब्दों में मात्रन से वाक्य बनाइए। (Write the sentences in Sanskrit by using the given words.)

(क) ते

-

गर्दध्म् इदृशम् अवलोक्य व्याप्तः तम् उपात्य आपूर्जन्-योः किं त्वं पुण्यम्? गर्दध्मः अकायन्-न् न, अहं तु पुण् नास्मा व्याप्तः उक्तवान्-नहि किमयं पापाः सद्ग्रा चलति? गर्दध्मोऽप्तवत्त-यम् पृष्ठपाद एकः वृहद्दण्डोऽस्ति, यस्य पौड्या अहं मध्यकर्क्षेण चलति न शक्वामि केनापि प्रकारेण अहं शान्ति न लभो।

(ख) विकसनि

-

(ग) रहत् दृढरथनम्

-

(घ) मनि

-

(ङ) पतनः

-

(क्ष) अस्ति

-

(ङ) तत्

-

(ज) सः

-

छुट्टिमान-वार्द्धमः

(केवल पठनाय)

एकदा एकमिन श्रेष्ठे एकः गर्दधः तुणानि चरति मा नैव यकः शुधिनः व्याप्तः नामाच्छ्रुते ते हनु च उत्तांश्चन्ता आप्ते इत्यत्रा नम्नात् योतः गर्दधः एकः युष्मम् श्रीचन्द्रयन्। मा एव द्विष्ट

पुरुष चालितुमारपत्।

व्याप्तः कथितवान्-मा चित्तया शोष्यमेव अहं त्वा खादित्वा तत्र वेदना मव्याथा दूरं कारिष्यामि।

मः ठ महार्जः च श्रमः त्वं पूर्णः च प्रभातः श्वः क्षः च

मः त्वं महार्जः च श्रमः त्वं पूर्णः च प्रभातः श्वः क्षः च

गदधः: प्रसुतरते-अहं तु एत् जानामि। परमहं तो सावधानं करोमि यत् मम परिस्थितेन
विशालकण्ठकेन तब कण्ठे बिद्धः भविष्यति त्वं च पीडा प्राप्यमि। अतएव सर्वप्रथमं मम पादात्
एत् कण्ठकम् अपसाध्य, तप्सचाद् मां भक्ष्य।
व्याप्रः: अचिन्तयत-एषः तु उचितं वरदति। अहं प्रथमम् एतस्य कण्ठकस्य निकासनं करिष्यामि,
परचाद् एते खादिष्यामि।

इति निरचयं कृत्वा व्याप्रः: गर्दभस्य पृष्ठतः स्थितवान्-पृष्ठवान्-कस्मिन् पादे पीडा आस्ति?
सोऽवदत्-अहं पादम् उत्थायामि त्वं स्वयमेव निरीशां कुरु। इत्युक्त्वा गर्दधः स्वपृष्ठपदम् उपरि
अक्षरेत्। यादृत् व्याप्रः: पादस्य निरीशां कर्तुं नात्वन् तात्वेव गर्दधः वोगन स्वपतेन तस्य मुख्यानि
तीव्रः प्रहरः कृतवात् व्याप्रः: भूमौ अपतत्। तस्य मुख्यात् नासिकायाः च लिधिः निष्ठुतः। गर्दधः अमि
स्वरक्षाये तत्क्षणमेव क्षत्रात् दूषम् अधावत् आत्मानं च अरस्ते।

4

पूर्णा निशाचि प्रथमाविअवित्तः
(कर्ता-कारिकम्)

मा का? वह भानहूँ
सा शिक्षिका। वह शिक्षिका हूँ।
शिक्षिका पाठयति। शिक्षिका पढ़ती है।

वह भानहूँ? एष का?
यह दीपा हूँ। एष दीपा।
दीपा लिखति। दीपा लिखति।

वह भानहूँ? एष का?
यह दीपा हूँ। एष दीपा।
दीपा लिखति। दीपा लिखति।

वह भानहूँ? एष का?
यह दीपा हूँ। एष दीपा।
दीपा लिखति। दीपा लिखति।

वह भानहूँ? एष का?
यह दीपा हूँ। एष दीपा।
दीपा लिखति। दीपा लिखति।

वह भानहूँ? एष का?
यह दीपा हूँ। एष दीपा।
दीपा लिखति। दीपा लिखति।

वह भानहूँ? एष का?
यह दीपा हूँ। एष दीपा।
दीपा लिखति। दीपा लिखति।

वह भानहूँ? एष का?
यह दीपा हूँ। एष दीपा।
दीपा लिखति। दीपा लिखति।

पूर्णा और दीपा बोलती हैं।

गायका: गायत्ता हाथम् गात्ता
गायका: गायत्ता हाथम् गात्ता

मः ठू प्रसिद्धः क्षीः पृ

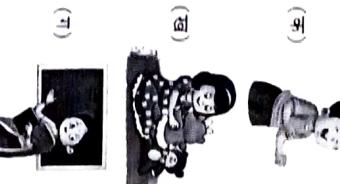
तृ॒ तृ॒ सह॒॑ श्रमः ठृ॒ मृ॒ पृ॒ तृ॒ तृ॒ तृ॒ सह॒॑ तृ॒

तृ॒ प्रसिद्धः क्षीः पृ॒ तृ॒ तृ॒ सह॒॑ तृ॒

लिखितम् (Written)

1. चित्रे देखकर संबोधनाम् (Look at the picture and write the answer
in Sanskrit.)

(क)

(ग)

(ख)

- (क) हसति?
(ख) का खेलति?

- (ग) का घटयति?
(द) का खेलति?

- (क) एते बालिके।
(ख) एते नारीकाः।
(ग) सः कः?
(द) एता काः?

2. निर्देशान्वयार वचन पारिवर्तन कीर्तिः। (Change the sentence as instructed.)

(क) एते बालिके।

(ख) एते नारीकाः।

(क) एते बालिके।
(ख) एते नारीकाः।
(ग) सः कः?
(द) एता काः?

(एकवचने)

(द्विवचने)

(एकवचनम्)
(द्विवचनम्)

5. विट् गृ शब्दो के प्रथम विभक्ति के तीनो वचनों में शब्दस्थप निर्दितः। (Write the Shabda roop in Pratham Vibhakti of given words.)

(क)

(ख)

(क) बालक
(ख) बालिका
(ग) फल

(ग)

(द)

(ग) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(ज)

(ज) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(द)

(द) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ह)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(द)

(द) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ह)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(द)

(द) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ह)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(द)

(द) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ह)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(द)

(द) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ह)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(द)

(द) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ह)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(द)

(द) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ह)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ग)

(द)

(द) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(ह)

(क)

(क) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

(द)

(ह)

(ह) प्रस्तुतः। (बालिका/बालिकः)

- (इ) पूर्णकः। खरदनः। (प्रस्तुतः)
- (च) बालिक चलतः। (प्रक्षयनः)
- (क) पर्ण पर्ति।
- (च) पिण्डिकः। चलति।
- (ग) गरुदः। धारनि।
- (च) शिळका। प्रठयति।
- (ह) विवेकः। क्रोडिति।
- (च) बनी कृदतः।

4. उप्रिय विकल्प अनुसार शब्द आनंदे कीर्तिः। (Fill in the blanks by choosing correct option.)

(क) द्विन्याः प्रतः। (प्रठतः/प्रदत्तः)

(ग) प्रस्तुतः। (बालिकै/बालिकः)

(ग) प्रस्तुतः। (प्रस्तुतः/प्रस्तुतिः)

(ग) प्रस्तुतः। (बालिकै/बालिकः)

मः अं शहिं क्षः प्र
प्रभातः शः स्वः

त्रैं रुसः नेम
प्रभातः शः स्वः

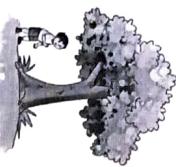
त्रैं रुसः नेम
प्रभातः शः स्वः

त्रैं रुसः
हितीयाविभवितः
(कर्म-कारकम्)

त्रैं रुसः

त्रैं रुसः

त्रैं रुसः
अह इथं पिबामि
त्रैं रुसः

लैं लालैं कै है। सः बालकः।
बाल्कैस्त्रा है। बालकः प्रयत्ना अन्यासाकौत्ता है।
बाल्कैस्त्रा देखा बालकः किं प्रयत्नतः? शशकः खादति।
बालकः चालकः वृक्षं प्रयत्नतः? शशकः किं खादति?
बालकः तुङ्गे त्रेष्या है। बालकः गुञ्जनकं खदति।
बालकः तुङ्गे त्रेष्या है।

त्रैं रुसः
एषः शशकः।
सा पिपीलिका खदति। यदीश्च खादति।
पिपीलिका किं खादति? नहि अन्योऽस्मा।

त्रैं रुसः
त्रैं रुसः

त्रैं रुसः

त्रैं रुसः नहि एष उद्यानम् अस्ति। द्वानां अच्छन्ति
त्रैं रुसः अहं भोजन खादामि।

त्रैं रुसः
त्रैं रुसः
त्रैं रुसः
त्रैं रुसः

त्रैं रुसः
त्रैं रुसः

त्रैं रुसः
त्रैं रुसः
त्रैं रुसः

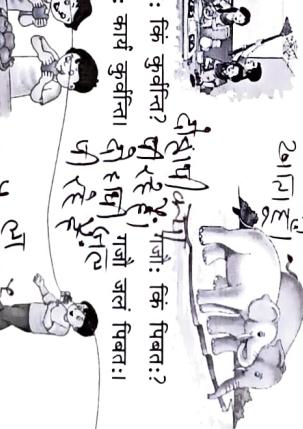

त्रैं रुसः
बालिमा भूमा लोगी है। बालिका किं असोपयति?
बालिमा भूमा वालिका पादप आसोपयति।
बालिमा भूमा लोगोत है।

त्रैं रुसः
माता किं प्रयत्नतः? युवको किं कुरुतः?
युवको सामं कुरुतः? युवको किं कुरुतः?
युवको किं कुरुतः? युवको किं कुरुतः?

त्रैं रुसः
माता भोजनं पचति। युवको किं कुरुतः?
माता भोजनं पचति। युवको किं कुरुतः?
माता भोजनं पचति। युवको किं कुरुतः?

त्रैं रुसः

त्रैं रुसः
त्रैं रुसः
त्रैं रुसः

त्रैं रुसः
त्रैं रुसः
त्रैं रुसः

त्रैं रुसः
बालिका उपवनं गच्छति।

त्रैं रुसः
त्रैं रुसः

त्रैं रुसः
बालिका उपवनं भी जाति है।

30

त्रैं रुसः
त्रैं रुसः

त्रैं रुसः
बालिका उपवनं गच्छति।

त्रैं रुसः
बालिका उपवनं गच्छति।

त्रैं रुसः

प्रभासः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः

प्रभासः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः

पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः

पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः श्वसः पृष्ठः

मीखकम् (Oral)

मिरा गए प्रदां को प्रयोग करके समझत में वाक्य चोलिए-

गुहम् बृक्षम् फलम् प्रम् गौतम् पातम् कार्यम् उद्यानम् धौजनम्

शुचा लिखत, बदत च-

(क) कन्दुकम् (ख) शाकानि (ग) चर्लिचत्रम्

अभ्यास कुरुत

1. चिन्दे देखकर संस्कृत में उत्तर लिखिए। (Look at the picture and write the answer in Sanskrit.)
- (ए) उधम् (इ) उद्यानम् (उ) मधुम्
- (ख) शाकानि (घ) चर्लिचत्रम् (ख) चर्लिचत्रम्

बालक: किं प्रयत्नि? (ख)

पिपीलिका किं खादिति?

शाकाखाराः

पुष्टाणि = फूलों को
जलम् = जल को
निर्वात = चिंच को
कन्दुकम् = गेंद को
तूषा = घास को
अनवयति = लाता है
वृक्षः = पेंड को
मूणः = बहुत-से हिन

शामनि = सॅखाणों को
उद्यानम् = बाँधे को
आरोपयति = लगाती है
कार्यं = काम को
गृजनानकम् = गाजर को
कुर्वन्ति = करते हैं
क्षीडामः = (हम सब) खेलते हैं
खदाधः = (तुम दोनो) खाते हो

ते दूनीं लालिपोष्टीं

ते चिंच प्रयत्नः।

ते शाकानि आरत्तः।

ते पुस्तकं प्रयत्नः।

वृक्षः भूष्टु

पृष्ठः श्वसः

ते दूनीं लालिपोष्टीं

ते चिंच प्रयत्नः।

ते शाकानि आरत्तः।

ते पुस्तकं प्रयत्नः।

वृक्षः भूष्टु

पृष्ठः श्वसः

एकवचनम्

द्विवचनम्

बहुवचनम्

पुलिङ्गम्
स्थोलिङ्गम्
न्युसकीतिङ्गम्

वृक्षम्
माता
फलम्

वृक्षः
माता:
फलानि

2. रेखांकित शब्दों के वचन लिखिए। (Write the Number of underlined words.)
- (क) बालकः गुहं गार्जति
(ख) युवकों किं कुरुतः?:

मः शृं महात्मा गौड़ी श्री रामेश्वर महाप्रभुः प्रभुः श्री कृष्णः प्रभुः

महात्मा गौड़ी श्री रामेश्वर महाप्रभुः श्री कृष्णः प्रभुः

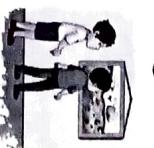
- (ग) चालिका: पादम् आरोपयन्ति।
 (घ) बालिका: उमरन्नं सम्भवति।

3. प्रश्न निर्माण कीर्तिग्रा (Frame Questions.)

- (क) तुवकोऽस्तन् कुलनाः।
 (ख) अहं जलं पिबामि।
 (ग) नरिको नृत्यं कुरुतः।
 (घ) गजोऽजलं पिवतः।

4. चित्रों को देखकर कठोरक में दिए गए विकल्प से शुद्ध उत्तर छुनकर वाक्य पूर्ण कीजिए। (See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from given brackets.)

(क) आवां खादवः। (फलानि/फलम्)

(ख) ते पर्तिति। (पुस्तकम्/पुस्तकानि)

(ग) ती पर्यतः। (चित्रम्/चित्राणि)

(घ) आनयन्ति। (शाकानिशाके)

5. दिए गए शब्दों के द्वितीया विभक्ति के नीनों वचनों में शब्द रूप लिखिए। (Write Shabd roop in Dwitiya vibhakti of given words.)

- (क) बालक द्विवचनम्
 (ख) बालिका द्विवचनम्
 (ग) फल द्विवचनम्

मः शृं महात्मा गौड़ी श्री रामेश्वर महाप्रभुः प्रभुः श्री कृष्णः प्रभुः

महात्मा गौड़ी श्री रामेश्वर महाप्रभुः श्री कृष्णः प्रभुः

तृतीयाविभावितः
 (कठरण-कारकम्)

तृतीया विभावितः
 (कठरण-कारकम्)

प्रिपु ग्रीतं से रीपकः कुटुकेन क्रीडति
 चतुर्वर्षा है।

श्रीदिनोऽनांचर्मि
 श्रीदिनोऽनांचर्मि

सा मुखेन वदति
 वालकः चाप्तेन जलं पिवति।

वालकः चाप्तेन जलं पिवति।

वालकः चाप्तेन जलं पिवति।

- कन्या जनकेन सह गच्छति।
 वृत्ता है।

सः कलमेन लिखति।
 वृत्ता है।

सः कलमेन लिखति।
 वृत्ता है।

- 35

मः॒स्तं महि॒कः प्र॑प् तः॒स्तं रु॒सह॑ः श्र॑प्मादः॒ श्र॑स्तं रु॒सह॑ः त्र॑म॒

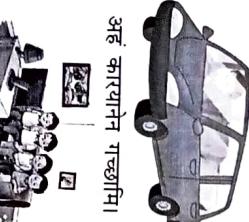
महि॒कः प्र॑प् तः॒स्तं रु॒सह॑ः श्र॑प्मादः॒ श्र॑स्तं रु॒सह॑ः त्र॑म॒

त्र॑मः॒स्तं महि॒कः प्र॑प् तः॒स्तं रु॒सह॑ः श्र॑प्मादः॒ श्र॑स्तं रु॒सह॑ः त्र॑म॒

महि॒कः प्र॑प् तः॒स्तं रु॒सह॑ः श्र॑प्मादः॒ श्र॑स्तं रु॒सह॑ः त्र॑म॒

गुंभारसी॑ (नाना॑)

अहं करयनेन गच्छमि।

दो और दो॑ से प्र॒ख्य॑ चं नै॑ः प्र॑थामः।

वृद्धः एण्डेन चलाति।

मुझें सेवनी॑ लास॑ से॑ अ॒धिक॑ लात॑।

लर्न भागो॑ लै॒फुन्गौ॑ है॑ कृप्यामां शृणोति।

मुख्यात्मा॑ तौ वस्यानेन विद्यालयं गच्छतः।

वृद्धात्मा॑ लात॑।

दृष्ट्या॑ इन्द्रि॑ से व॒चाल॑ कृ॒दृष्ट्या॑ इन्द्रि॑ से व॒चाल॑

वृद्धः एण्डेन चलाति।

श्रींढाती॑ शिक्षकोन् पुस्तकोन् पाठ्यति।

मुख्यात्मा॑ वृयं द्विवाचिकाम् गच्छता॑
सैन्यसेवनी॑ लास॑ से॑ नाही॑ दी।

प्र॒लक॑ कुपूर॑ ते॑ कामि॑ कुरुते॑

ते॑ कामि॑ कुरुते॑ उवकः सङ्घाणकेन कार्य करोति।

३३ शास्त्राचारि॑

तृतीया विभिन्न करण कारक का प्रयोग 'से' अथवा 'द्वारा' के अर्थ में होता है। तृतीया विभिन्न के तीनों तिनों और तीनों चर्चनों के रूप इस प्रकार है-

एकवचम्

वालकेन

बहुवचम्

बालकैः

पुलिङ्गाप्
स्तीलिङ्गाप्
नपुङ्कलिङ्गाप्

मालया॑
फलेन

वालकाभ्याप्
मालाभ्याप्
फलाभ्याप्

मालाभ्यः
फलैः

फलैः

३३ मीखिक्तम्(Oral)

विषेण गण शब्दों को प्रयोग काके मान्यूत में वाक्य बनाइए -
चपकेन दण्डेन हसेन मुखन चालैः सह पारैः धर्वति करोति
‡ श्रृत्वा, लिखत, बदत च-

(क) सुधर्वाण्डेन
.....

(घ) जलेन
.....

(ग) अश्वेन
.....

(घ) पादपान
.....

(च) श्रृणति
.....

कन्दुकेन	= गंद मे
पारैः	= पौरों से
छाटाति	= छाता है
मुखात्मानै	= चौक मे
चपकेन	= निलास मे
कियाति	= फैकंता है
कलमेन	= कलम से
द्विचिकित्या	= साइकिल द्वारा

कन्दुकेन	= गंद मे
पारैः	= पौरों से
छाटाति	= छाता है
मुखात्मानै	= चौक मे
चपकेन	= निलास मे
कियाति	= फैकंता है
कलमेन	= कलम से
द्विचिकित्या	= साइकिल द्वारा

३३ अभ्यासं कुरुत

विषेण गण शब्दों को प्रयोग काके मान्यूत में वाक्य बनाइए -
चपकेन दण्डेन हसेन मुखन चालैः सह पारैः धर्वति करोति
‡ श्रृत्वा, लिखत, बदत च-

(क) सुधर्वाण्डेन
.....

(घ) जलेन
.....

(ग) अश्वेन
.....

(घ) पादपान
.....

(च) श्रृणति
.....

एषः हसेन कुरुतेन भिषमिति।
यह हापै से ग्रेव भिष्मेन।

छाजा छावैः सह त्रृष्णति।
द्वाप्रो द्वारो द्वृष्ट्या॑ शावैति।

प्रभातः श्वस्य प्रभातः

तमःत्वं मतिं प्रभातः त्वं सहः श्वस्य प्रभातः

तमःत्वं मतिं प्रभातः त्वं सहः श्वस्य प्रभातः

तमःत्वं मतिं प्रभातः त्वं सहः श्वस्य प्रभातः

लिखितम् (Written)

1. चित्र देखकर मत्तुने उत्तर लिखिए। (Look at the picture and write the answer in Sanskrit.)

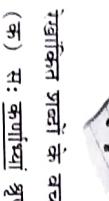
(क) वृद्धः केन चलति? दृढ़ना □ अर्थना □ दृढ़ना □

(ख) बालकः केन जलं पिवति? कुरुक्षेन □ चारोक्षेन □ चमत्करण □

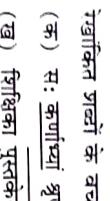

(ग) ती केन विद्यालयं पश्यतः? वराधानेन □ मारधानेन □ वैद्यगालेन □

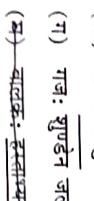

2. नवाँकित शब्दों के बचन लिखिए। (Write the Number of underlined words.)

२५४५। कृष्णान्

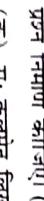
(क) सः काण्ठायां शृणोति।
(ख) शिक्षिका पुस्तकेन पाठ्यति।
(ग) गवः शुण्डनं जलं पिवति।
(घ) चालकः-स्त्रीयां चर्चिता ——

3. प्रश्न निम्नां कीजिए। (Frame Questions.)

(क) सः कलमेन लिखति।

(ख) युवकः चमसेन खादति।
(ग) दीपकः कुटुंबेन क्रोडिति।
(घ) मासुंना चर्चिता ——

4. चित्रों को देखकर कोष्ठक में दिए गए विकल्प में शब्द उत्तर चुनकर वाक्य पूर्ण कीजिए। (See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from given brackets.)

(क) लेहोत्तुर्मुखः युय गच्छति। (द्विचक्रिकाया/द्विचक्रिका)

(ख) एषः विपाति। (कर्तुकम्/कर्तुकेन)

(ग) शिक्षिका चारोलापं करोति। (दूधारेण/दूधापः)
रुपः आगच्छति। (अस्वेन/ अस्वैः)

(घ) सः पारपान् मिज्जनिपिर्यजलम्(जलेन) चात्रा सह क्रोडिति। (छात्रैः/छात्रः)

5. दिए गए शब्दों के तीनों विभक्ति के तीनों वचनों में शब्दरूप लिखिए। (Write Shabd roop in Trividya vibhakti of given words.)

प्रक्षवद्यम् द्विवचनम् बहुवचनम्

(क) चालक
(ख) चालिका
(ग) कल
(घ) मासुंना चर्चिता ——

38

मः रुद्र मतिः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः

पः रुद्र मतिः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः

सप्तादिनानि रात्रि
(केवलं पठनाय) (१८८५३५५)

सोमवासरः

सोमवार

Monday

मंगलवासरः

मंगलवार

Tuesday

बुधवासरः

बुधवार

Wednesday

बृहस्पतिवासरः

बृहस्पतिवार

Thursday

शुक्रवासरः

शुक्रवार

Friday

शनिवासरः

शनिवार

Saturday

भानुवासरः

रविवार

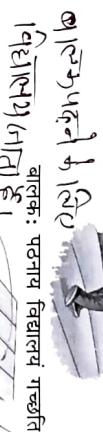
Sunday

स्वेच्छा-गिरिष
प्रियकर वच्चों को संकृत में दिनों के नाम बताकर, वे उस दिन क्या करते हैं? इस पर चर्चा करें।

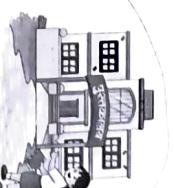
वारिका भोजनाय पाकशालां गच्छति।
बालम् गोदने की लिप्त॒२३०१६।

पिता पुत्रय कलमं यच्छति।
पिता कुमारे की लिप्त॒२३०१६।

रात्रि विकारि चतुर्थीविअक्रितः
सप्तादिनानि कारकम् (सप्तदान-कारकम्)
नोरे एक लोकों में मौन चित्त दृ।

त्रिलिता पुस्तकाय पुस्तकालय गच्छति।
लिप्त॒२३०१६।

शिशकः वालकेभ्यः पुरकारं यच्छति।
लिप्त॒२३०१६।

जना: प्रमणाय उद्यान गच्छति।
पिता दूमनी की लिप्त॒३०१६।

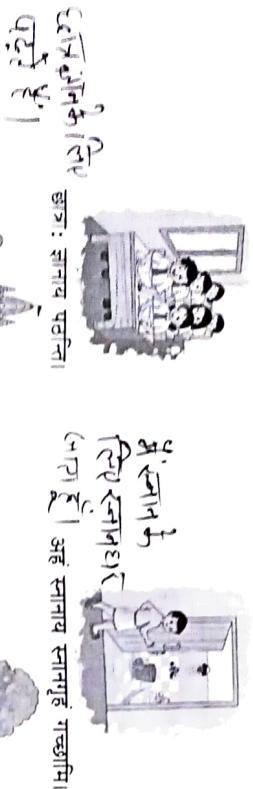

माता दर्शनी की लिप्त॒३०१६।
माता दर्शनाय महरं गच्छति।

पिता पुत्रय कलमं यच्छति।
पिता कुमारे की लिप्त॒२३०१६।

रात्रि १६।

छाया: नानाय पठति।

प्राप्ति रुद्धार
(प्राप्ति) अहं सानाय सानगृहं गच्छामि।

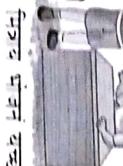
देखो बालोऽनुष्ठाने

मानवान् वालान् वालान्

मानवान् वालान् वालान् गच्छति।

देखो बालोऽनुष्ठाने

मानवान् वालान् वालान् गच्छति।

देखो बालोऽनुष्ठाने

मानवान् वालान् वालान् गच्छति।

छाया: शिवकावे उपहारं गच्छति।

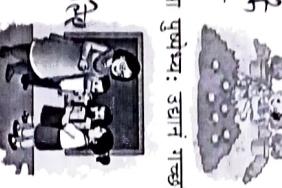
प्राप्ति रुद्धार लोही।

देखो शिवकावे उपहारं गच्छति।

देखो शिवकावे उपहारं गच्छति।

देखो शिवकावे उपहारं गच्छति।

देखो शिवकावे उपहारं गच्छति।

शब्दावली:

प्राप्ति रुद्धार	= प्राप्ति के लिए
लोही	= पढ़ने के लिए
वालान्	= वालान् के लिए
पठति	= लोता है
गच्छति	= उत्पत्तिकरण के लिए
गच्छामि	= वालान् के लिए

प्राप्ति रुद्धार	= नहाने के लिए
लोही	= पढ़ने के लिए
वालान्	= वालान् के लिए
पठति	= लोता है
गच्छति	= उत्पत्तिकरण के लिए
गच्छामि	= वालान् के लिए

२४ शास्त्राणि:

चतुर्थ विभक्ति संप्रदान कारक का प्रयोग 'के लिए' के अथं में होता है। चतुर्थ विभक्ति के नाँवों और तीनों वर्चनों के रूप इस प्रकार हैं-

एकवचनम् वालन्ताप्य
पूज्यत्वाद्याप् वालन्ताप्यान्
स्वालिङ्गाप् वालन्तान्
नपुस्कलिङ्गाप् वालन्ताद्

द्विवचनम् वालन्ताप्यान्
वालन्ताप्यान्
वालन्ताद्
वालन्ताद्

त्रिवचनम् वालन्ताप्यान्
वालन्ताप्यान्
वालन्ताद्

चतुर्वचनम् वालन्ताप्यान्
वालन्ताप्यान्
वालन्ताद्

२५ अभ्यासः कुलः

२५ मार्गिक्रिया(Oral)

दिए शब्दों का प्रयोग करके मालून में वाक्य बनाओ-

पठनाय धोजनाय स्नानाय प्रमणाय दर्शनाय उत्त्राय शिविकावे निशाय

देखो बालकावे उपहारं गच्छति।

(क) बालकावे (ख) फलाय (ग) प्रमणाय (घ) स्नानाहे

(द) विद्यालय (च) वालकावे (छ) दर्शनी (ज) उत्त्राय

छाया: पापकाग्रय भवना।

प्राप्ति रुद्धार लोही।

महाराष्ट्र महाराष्ट्र राज्य संसदः आमः ठां मतिशक्ति प्रभासदः श्वेतकृष्णपृष्ठः

महाराष्ट्र महाराष्ट्र राज्य संसदः आमः ठां मतिशक्ति प्रभासदः श्वेतकृष्णपृष्ठः

लिखितम् (Written)

1. चित्र देखकर मंडप में उत्तर लिखिए। (Look at the picture and write the answer in Sanskrit.)

माता किमर्थं गौशाला गच्छति? दुष्टोऽपि पुरुषानाम् ॥

मितमही किमर्थं देवालयं गच्छति? चोद्योऽपि पुरुषानाम् ॥

आत्रा: कस्मै उपहारं यज्ञति? श्रीकृष्णाऽपि पुरुषानाम् ॥

जनकः किमर्थं आपणं गच्छति? ६०।त्राय ॥

2. चयनिकत शब्दों के बदन लिखिए। (Write the Number of underlined words.)

(क) झाज्ञा: ज्ञानाय पठन्ति ॥

.....

(घ) वृक्षः परोपकाराय भवन्ति ॥

.....

(ज) सूर्यः प्रकाशय भवति ॥

.....

(च) सा पुष्पम्: उद्धारं गच्छति ॥

.....

(ड) शिक्षिका बालिकाये पुस्तकं यच्छति ॥

.....

(च) सः क्रियावानं कर्त्तति ॥

.....

3. दिए गए पदों का अर्थ हिन्दी में लिखिए। (Write the meaning in Hindi of given words.)

(क) बालिकाये ॥

(ख) भ्रमणाय ॥

(ग) स्वानाय
(घ) फलाय
(ज) वालाकेय
(क) भोजनाय
(द) विद्यालय
(क) वालकः
(ख) विद्यालयं गच्छति। (दर्शनाय/दर्शन)

4. चित्र देखकर कोठक में दिए गए विकल्प से शहद्य उत्तर चुनकर वाक्य पूर्ण करिः। (See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from given brackets.)

मितमही देवालयं गच्छति। (दर्शनाय/दर्शन)

वालकः विद्यालयं गच्छति। (पठनम्/पठनाय)

मिता कलमं यच्छति। (पुस्तकाय/प्रमाणन)

बालिका प्रकाशालां गच्छति। (भाजनाय/भाजनम्)

लालिता पुस्तकालयं गच्छति। (पुस्तकोन्/पुस्तकाय)

प्राणी ॥

प्राणी ॥

प्राणी ॥

प्राणी ॥

प्राणी ॥

प्राणी ॥

मः नृष्ट मरणि क्रे प्रमाण रुद्र सह त्रै प्रमः रुद्र मरणि क्रे प्रमाण श क्रे प्रमा

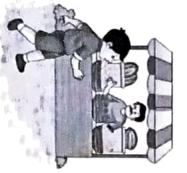
मः नृष्ट मरणि क्रे प्रमाण रुद्र सह त्रै प्रमः रुद्र मरणि क्रे प्रमाण श क्रे प्रमा

5. दिए गए शब्दों के चतुर्थी विभक्ति के नीनों चरणों में शब्दरूप लिखिए। (Write the Shabd roop in Chaturthi Vibhakti of given words.)

एकवचनम् द्विवचनम् बहुवचनम्
(क) बालक द्विवचनम् बहुवचनम्
(ख) बालिका द्विवचनम् बहुवचनम्
(ग) फल द्विवचनम् बहुवचनम्

6. चित्र देखकर संस्कृत में वाक्य लिखिए। (Look at the picture and write the sentence in Sanskrit.)

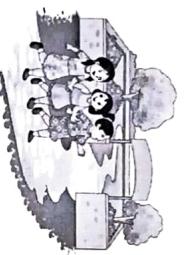
(क)

(ख)

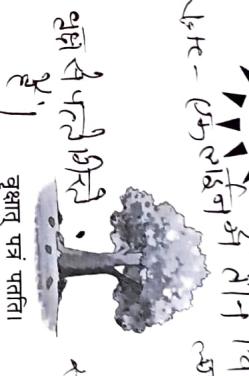

(ग)

(८)
विजयवारी
आपाहन कारण

प्रथमीविअक्रितः
अपाहन-कारणम्

प्रथमीविअक्रितः

आपाहन कारण

विजयवारी
आपाहन कारण

विजयवारी
आपाहन कारण

प्रथमीविअक्रितः

आपाहन कारण

छात्रा: विद्यालयात् आगच्छति।

विजयवारी
आपाहन कारण

विजयवारी
आपाहन कारण

प्रथमीविअक्रितः

आपाहन कारण

प्रथमीविअक्रितः

आपाहन कारण

जनकः कार्यालयात् आगच्छति।

जनकः कार्यालयात् आगच्छति।

शिक्षकः विद्यालयात् आगच्छति।

शिक्षकः विद्यालयात् आगच्छति।

सूचात् प्रकाशः भवति।

स: कार्यालयात् आगच्छति।

विजयवारी
आपाहन कारण

शिक्षकः विद्यालयात् आगच्छति।

शिक्षकः विद्यालयात् आगच्छति।

47

प्रभासः श्वरः प्रभासः श्वरः

प्रभासः श्वरः प्रभासः श्वरः

प्रभासः श्वरः प्रभासः श्वरः प्रभासः श्वरः

प्रभासः श्वरः
आती है।

पुष्पम्: सुगन्धिः निरच्छति।

लालनम् उद्यानं
स्त्री आती है।

बालकाः उद्यानात् आगच्छति।

उद्यान
आती है।

वासा: वृक्षेभ्यः अवतरन्ति।

मैला स्तु पुराण
गिरिकृष्ण।

फलकात् पुस्तके पढ़ति।

पुराण
हास्यम्
हास्यम्
हास्यम्

लालनम् उद्यानं
स्त्री आती है।

बालकः सरोवरात् जलम् आनयति।

बालकः सरोवरात् जलम् आनयति।

उद्यान
आती है।

शुनकः उद्यानात् आगच्छति।

मैला स्तु पुराण
गिरिकृष्ण।

बालकात् पुस्तके पढ़ति।

शुनकः उद्यानात् आगच्छति।

प्रभासः श्वरः आती है।

नः भवात् आगच्छति।

मैला स्तु पुराण
गिरिकृष्ण।

बालकः सरोवरात् जलम् आनयति।

शुनकः उद्यानात् आगच्छति।

बालकः सरोवरात् जलम् आनयति।

शुनकः उद्यानात् आगच्छति।

बालकः कथाम् बहिः आगच्छति।
प्रभासः श्वरः आती है।

जल आकाशात् आगच्छति।
पानी आमासात् आती है।

48

प्राथमिकः श्वरः

प्राथमिकः श्वरः

पञ्चमी विभक्ति अपादन कारक का प्रयोग 'अला होने' के अर्थ में किया जाता है। पञ्चमी विभक्ति के तीनों लिंगों और तीनों वर्वनों के रूप इस प्रकार है-

एकवचनम् द्विवचनम् बहुवचनम्
बालकात् बालकाभ्याम् बालकेभ्यः
मालायाः मालायाम् मालायः
फलायाम् फलायाम् फलेभ्यः

पुंलिङ्गाम् स्त्रीलिङ्गाम् नमुस्कलिङ्गाम्
.....

माध्यिकम् (0॥)

दिए गए शब्दों का प्रयोग करके संस्कृत में वाक्य बोलिए-

उद्यानात् विद्यालयात् गृहात् वृक्षात् हिमालयात् सरोवरात् कथायाः आपाणायाम् फलकात्

शुद्धा, लिखत, वदत् च-

(क) कार्यालयात् (ख) कार्यालयात् (ग) आकाशात् (घ) कन्दकानि

(ङ) प्रवाणी (च) वृक्षेभ्यः (छ) भवनात् (ज) शुनकः

.....

.....

49

मः ठ महात्मा गांधी नृपति संस्कृतम् प्रभादः श्वसने प्रभादः श्वसने

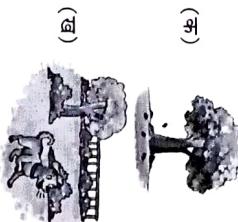

लिखितम् (Written)

1. चित्र देखकर मार्कन में जवाब लिखिए। (Look at the picture and write the answer in Sanskrit.)

(क) पूर्ण विषय - उत्तीर्ण -

शुक्रः कुतः पतिः? अद्युत् □ सरोवरात् □ उद्धानात् □

(ग) कूर्मः कुतः आगच्छति? भृंगात् □ अद्यानात् □

2. रेखांकित शब्दों के बचन लिखिए। (Write the Number of underlined words.)

(क) जनकः आपात् शाकाति आनयति।

(ख) युवकः आपात् फलति आनयति।

(ग) पुष्पेण्यः गुणात्यः निर्विकृति।

(घ) वानरः वृक्षेभ्यः अवतरति।

3. दिए गए पदों का अर्थ हिन्दी में लिखिए। (Write the meaning in Hindi of given words.)

(क) बालिकादै
.....

(ख) हिमलयात्
.....

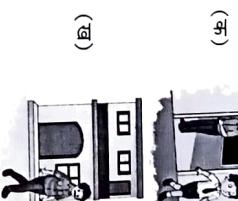
(ग) सरोवरात्
.....

(घ) कक्षायाः
.....

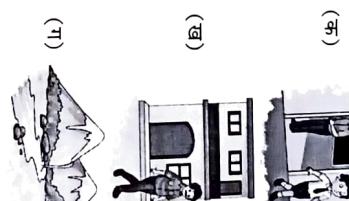
4. चित्र देखकर कोष्ठक में दिए गए विकल्प में गृह्य उनका चुनाव चाहय से कीजिए। (See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from the given brackets.)

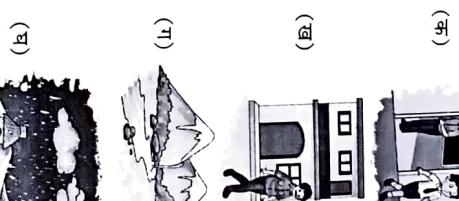
(क) बालकः वीहः आगच्छति। (कक्षा/कक्षायाः)

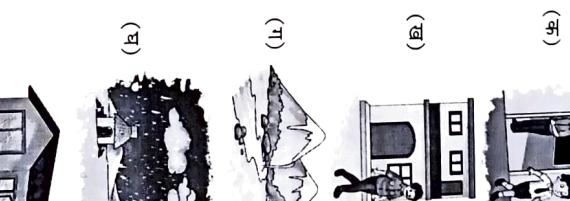
(ख) नः आगच्छति। (भवन/भवनात्)

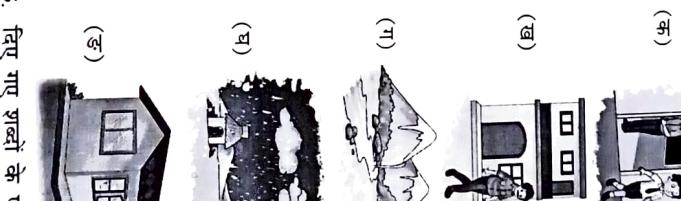
(ग) गांगा निर्विकृति। (हिमालयात्/हिमालयेन)

(घ) जलं आगच्छति। (आकाशा/आकाशात्)

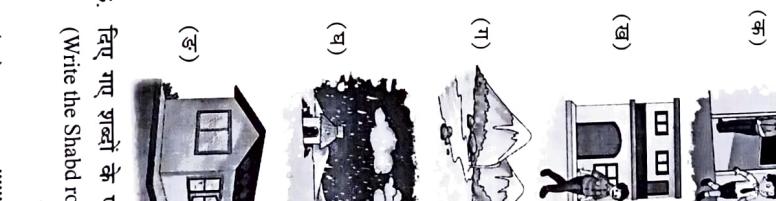
(ङ) पितामहः आगच्छति। (ग्रहम/ग्रहात्)

(च) एकवचनम् द्विवचनम् बहुवचनम्

5. दिए गए शब्दों के पंचमी विभक्ति के तीनों बचनों में शब्दरूप लिखिए। (Write the Shabd roop in Panchami Vibhakti of given words.)

(क) बालक
.....

(ख) बालिका
.....

(ग) फल
.....

50

नीलग्राहे पतितः द्युवालः

(केवलं पठनाय)

एकमिन् वने चण्डरवः नाम श्वालः वर्षति स्मा एकदा सः आहारम् ओच्चन्थन् नगरम् आगतवन्। ते
इद्वा अनेके शुनकाः भाषतः समीपम् आगतवन्। चण्डरवः शोच्य धावितुम् उद्युक्तः। शुनकाः अपि
तस्य अनुसरणं कृतवन्। चण्डरवः प्राणप्रयात् धावन् मानो इष्टं रजकाङ्गं प्रविष्टवन्।

एकमिन् वने चण्डरवः नाम श्वालः वर्षति स्मा एकदा सः आहारम् ओच्चन्थन्थन् नगरम् आगतवन्। ते
इद्वा अनेके शुनकाः भाषतः समीपम् आगतवन्। चण्डरवः शोच्य धावितुम् उद्युक्तः। शुनकाः अपि
तस्य अनुसरणं कृतवन्। चण्डरवः प्राणप्रयात् धावन् मानो इष्टं रजकाङ्गं प्रविष्टवन्।

तदा अक्स्मात् दूष्प्रदेशतः श्वालस्मृहस्य कोलाहलः शुतः। स्वच्छाच्चवानां ध्वनेः श्रवणात् चण्डरवस्य
महन् आनन्दः जातः। तस्य शरीरं पुलिकातम् अभवता। सः उत्थाय आनन्दातिरेक्षा नेत्रे निमोल्य
तत्र नीलसेने परिपूर्णम् एकं महाभाण्डम् आसीत्। चण्डरवः तीमन् भाष्टे पतितवन्। यदा सः भाण्डतः
बहिः आगतः तदा तस्य शरीरं समां नीलवर्णपरमम् आसीत्। 'ऐ! एव सः श्वालः' इति अजानन्तः
शुनकाः अन्यत्र कुत्रिपि गतवन्। चण्डरवः इतस्ता अट् कथित्वत् वनम् आगतवन्।

तत्र अन्ये माणः एतं गीतवण्युतं श्वालते इष्टवा
भीता: पलायनं कुर्वन्ति स्मा तदा चण्डरवः
तान् उक्तवन् - "भोः प्राणिनः! भीतिः मास्तु।
भवतो सर्वेषां रक्षणाथम् एव चमुखः व्रहमा
मा प्रोष्ठवतान् अस्ति। अतः इतः परम् अहमव
भवतो राजा। मम आजा भवदधिः पलानीया।"
इति। सिंहः, गजः, व्याघ्रः इत्यादयः सर्वे अपि
माणः तत् अदीक्षितवन्। एव चण्डरवः तस्य
वनस्य गजा अभवत्।

प्रतिदिनं विहरयत्यः मृगान् मारयित्वा मासम् अनीय चण्डरवस्य पुरातः स्थापयन्ति। चण्डरवः आनन्दन तत्
चादता। एवमेव सः विनायासं सुखेन जीवति स्मा।

एकदा चण्डरवः सभायाम् उपविष्ट्वान् आसीत्। अन्ये प्राणिनः अपि पास्वे असन्।

मः ठ महर्ति ठ सुहः त्रभः त्रभः त्रभः

महर्ति ठ सुहः त्रभः त्रभः त्रभः

त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः

त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः त्रभः

शब्दार्थी:

दूधस्य	= दूध का/को/की	आमरम्	= आम का
बालिकाया:	= लड़की का/की/के	हंसस्य	= हंस का
पिकल्स्	= कोयत का	विद्युतयनस्य	= स्ट्रोत का
मम	= मेरा	कपोतस्य	= कबूतर का
मावस्य	= तालाब का	पुस्तकस्य	= पुस्तक का

संबंध कारक शब्दों विभिन्न का प्रयोग 'का/को/की' के अर्थ में दो शब्दों के बीच संबंध बताने के लिए किया जाता है। ऐसी विभिन्न के तीनों लिंगों और तीनों वर्चनों के स्वरूप इस प्रकार हैं-

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
बालकस्य	बालकयोः	बालकानाम्
मालया:	मालयोः	मालानाम्

नपुंसकलिङ्गाम्

फलस्य

फलयोः

फलानाम्

अध्यासां कुरुत

वापिखिकम् (Oral)

दिए गए शब्दों का प्रयोग करके मन्दृष्ट में वाक्य बोलिए-

विद्युतयनस्य पुस्तकस्य वृक्षस्य बालिकाया: बालकस्य मम सरोवरस्य

+ श्रुत्वा, लिखत, बदत च-

(क) अप्रस्य (ख) अस्ति (ग) कपोतानाम्
(घ) हंसस्य (ङ) द्वारथस्य (ज) आकाशस्य
(छ) पिकानाम् (ज) सूतः: (झ) बालिकाया:

लिखितम् (Written)

1. निम्न चित्रक्रमक्रम से जल्द लिखिए। (Look at the picture and write the answer in Sanskrit.)

एतत् कस्य पुस्तकं आस्ति? पुस्तकमात्राः [] बालकरण्य [] मामरण्य []

एतत् कस्य बस्यनम्? पुस्तकस्य [] लिहारण्यराणा [] लूलाप् []

एतत् कस्या: सूतः: अस्ति? सूतः [] विद्युतिकर्ता [] वृक्षस्य [] आवाहनः []

रेखांकित शब्दों के बचन लिखिए। (Write the Number of underlined words.)

(क) एष: बालिकाया: स्तूतः:
(ख) एतानि रामाया: वृक्षाणि सत्ति।

(ग) दूधस्य वर्णः श्वेतः: अस्ति।

(घ) दीपकः पुस्तकस्य पात्र परति।

दिए गए पदों का अर्थ हिंदी में लिखिए। (Write the meaning in Hindi of given words.)

(क) आकाशस्य
(ख) द्वारथस्य
(ग) वृक्षस्य
(घ) बालिकाया:

पः पूर्ण महार्जि क्रः पूर्ण

महार्जि

पूर्ण

महार्जि

पूर्ण

पूर्ण

महार्जि

पूर्ण

पूर्ण

पूर्ण

पूर्ण

पूर्ण

4. चित्र देखकर कोष्ठक मे दिए गए विकल्प से शब्द उत्तर चुनकर बाल्य पूरे कीजिए।
(See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from given brackets.)

(क) वर्णः हरितः अस्ति। (पण्म्/पर्णस्य)

(ख) वर्णः कृष्णः अस्ति। (पिकानाम्/पिकस्य)

(ग) वर्णः पीतः अस्ति। (आम्/आमस्य)

(घ) वर्णः रसायः अस्ति। (बालिकाया:/बालिका:)

(ङ) वर्णः रसायः अस्ति। (कमलं/कमलस्य)

5. दिए गए शब्दों के पासी विभक्ति के नीनों वचनों मे शब्दरूप लिखिए।
(Write the Shabdi roop in Shashhti Vibhakti of given words.)

एकवचनम्

द्विवचनम्

बहुवचनम्

- (क) बालक
- (ख) बालिका
- (ग) फत

आमादा मैं आकाशे मेघः सन्ति।

शुनका: उद्याने श्रमन्ति।

चृष्णे पर लल दृश्यते।

पूर्णे धरे मैं रहते हैं।

ऐ गुहे वसन्ति।

बालिका मैं लिखता।

मनोज विद्यालये पठति।

पर्णी लोटनी मैं हूँ।

खगः नीडे अस्ति।

१० अधिकरण-मार्क (अधिकरण-कारकम्)

१

३ अन्तर्भूत

मः नृष्ट महार्जि त्रृष्ण त्रृष्ण त्रृष्ण त्रृष्ण

सप्ततमीविभ्रातिः

पूर्ण

पूर्ण

पूर्ण

पूर्ण

पूर्ण

पूर्ण

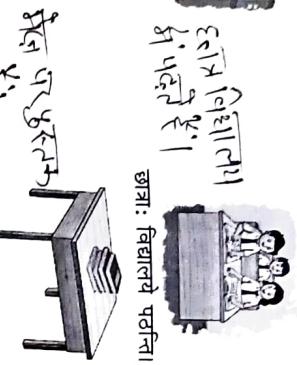
पूर्ण

पूर्ण

पूर्ण

पाठ्य चूस्ते रुद्र सहः अथवा प्रभादः शब्दोऽनुष्ठानः
तमः तर्तु महापिक्षः एवं सहः गैतवि प्रभादः शब्दोऽनुष्ठानः

तर्तु रुद्र सहः अथवा प्रभादः शब्दोऽनुष्ठानः
तमः तर्तु महापिक्षः एवं सहः गैतवि प्रभादः शब्दोऽनुष्ठानः

ता: क्रोडाकाले खलन्ति।

शिक्षकः आसने तिष्ठति।

६७

५५ शब्दार्थाः	मातापं	= तालाव में
कुन्तीपं	में	= घोमते में
द्विवचनाम्	में	= उत्तरायाम् में
पूर्विन्द्रगम्	में	= सदूक में
स्त्रीलिङ्गाम्	में	= खेल के मैदान में
नपुंसकालिङ्गाम्	में	= गाँव में

५५ शब्दार्थाः

मातापं = तालाव में
में = घोमते में
द्विवचनाम् = उत्तरायाम् में
पूर्विन्द्रगम् = सदूक में
स्त्रीलिङ्गाम् = खेल के मैदान में
नपुंसकालिङ्गाम् = गाँव में

अभ्यासं कुरुत

मोखिकम् (O)॥

- + दिए गए शब्दों का प्रयोग करके संकृत में वाक्य बोतिए-
- + वाटिकायाम् लतायाम् उद्धाने उद्योगिकायाम् भवने गृहे विद्यालये
- + श्रुत्वा, लिखत, वदत च-
- (क) पुष्टे (ख) नीडे (ग) सरोवरे (घ) कपाटिकायाम्
- (इ) तिष्ठति (च) आसने (छ) गृहे (ज) क्रोडाकाले

६८

६८

मः श्वरं महिषीः कृष्णः प्रभुः स्तुतं रुद्रसहः श्रमः श्वरं महिषीः प्रभुः कृष्णः प्रभुः स्तुतं रुद्रसहः श्रमः

त्वं रुद्रसहः श्रमः प्रभुः कृष्णः प्रभुः स्तुतं रुद्रसहः श्रमः महिषीः प्रभुः कृष्णः प्रभुः स्तुतं रुद्रसहः श्रमः

 लिखितप्र० (Written)

1. चित्र देखकर संस्कृत में उत्तर लिखिए। (Look at the picture and write the answer in Sanskrit.)

(क)

छात्रा: कुत्र परच्छि? नैशाल्ये द्वारा अन्वारे द्वारा

(ख)

मेषा: कुत्र सन्ति? स्मरोद्धरे द्वारा अन्वारे द्वारा

(ग)

मीना: कुत्र तरयना? औंगरो द्वारा अन्वारे द्वारा

(घ)

का: क्रीड़ति? वाल्मीकिः द्वारा अन्वारे द्वारा

(ङ)

रेताकित शब्दों के बचन लिखिए। (Write the Number of underlined words.)

- (क) एते गुहे वसन्ति।
 (ख) पुष्पं श्रमः भ्रमन्ति।
 (ग) कृषकः ग्रासं वसन्ति।
 (घ) त्वं अत्रावस्ते वसन्ति।

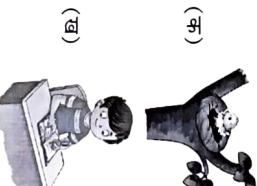

3. दिए गए शब्दों का अर्थ हिन्दी में लिखिए। (Write the meaning in Hindi of given words.)
- (क) क्रीड़ाइन
 (ख) वाटकायाम
 (ग) वृक्षंषु
 (घ) उत्पीडिकायाम

62

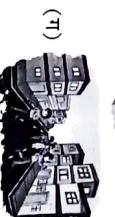
4. चित्र देखकर कोष्ठक में दिए गए विकल्प में सुदृढ़ उत्तर चुनकर चारव्य पूर्ण कीजिए। (See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from given brackets.)

(क) बालक: लिखति। (टिप्पणी-पुस्तिकाया/टिप्पणी-पुस्तिका)

(ख)

ज्ञाना: वसन्ति। (नारंनगरे)

(ग)

प्राणी: विकसन्ति। (वाटिकाया/वाटिकाया)

(घ)

प्राणी: विकसन्ति। (आसद्ये/आसनम्)

5. दिए गए शब्दों के सद्मी विभक्ति के तीनों बचनों में शब्दरूप लिखिए। (Write the Shabd roop in Saptami Vibhakti of given words.)

एकवचनम् द्विवचनम् बहुवचनम्

- (क) वालक
 (ख) वालिना
 (ग) फल
 (घ) उत्पीडिकायाम
 (ङ) वृक्षंषु

63

मःन्पठ महिनि क्रृष्णपठन् त्रृष्णपठन् त्रृष्णपठन् त्रृष्णपठन् प्रभादिः श्वरूपैः प्रभुः

त्रृष्णपठ महिनि क्रृष्णपठन् त्रृष्णपठन् त्रृष्णपठन् त्रृष्णपठन् प्रभादिः श्वरूपैः प्रभुः

प्राणजनम्

किसी को बुलाने या उकारने के लिए संबोधन का प्रयोग किया जाता है। संबोधन का प्रयोग करते समय शब्द से वहले 'हे' का प्रयोग किया जाता है। संबोधन का प्रयोग एकवचन को छोड़कर दोनों वचनों में प्रयोग विभक्ति के समान होता है; जैसे-

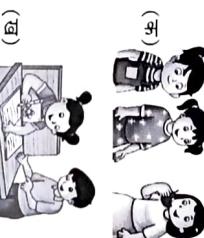
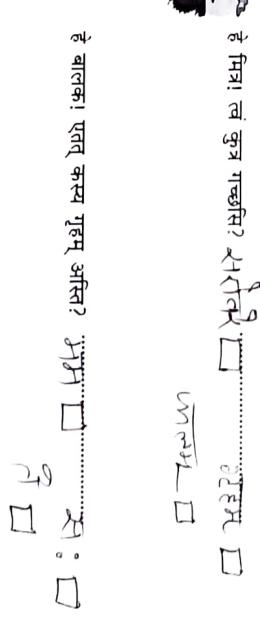
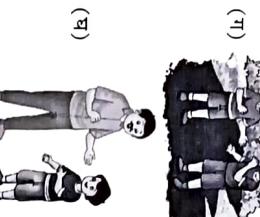
पुर्वलिङ्गम्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
हे बालकः!	बालकौ!	बालकाः!	बालकाः!
हे माले!	हे माले!	हे मालाः!	हे मालाः!
हे फले!	हे फले!	हे फलानि!	हे फलानि!

अश्याम कुरुत

मीरिकम् (Oral)

4. निष्प गए प्रश्नों का उत्तर मान्यकृत में बोलकर दीजिए।

1. हे बालको! युवां किं कुरुथः?
2. हे चालिकाः! यूं केन क्रीडथः?
3. हे चालकाः! यूं कुतः आगच्छथः?
4. हे नित्र! त्वं कुन्न गच्छसि?

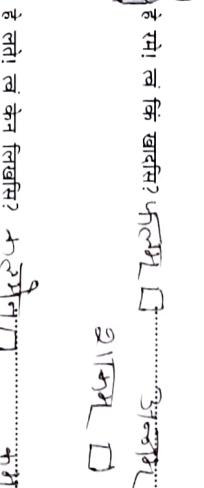

(ए) हे लतो! त्वं केन लिखसि? अन्तर्मनः

निष्ठाम्

लिखितम् (Written)

1. चित्र देखकर मान्यकृत में उत्तर लिखिए। (Look at the picture and write the answer in Sanskrit.)

निष्ठाम्

2. रेखाविकल्पित शब्दों के बचन लिखिए। (Write the Number of underlined words.)

- (क) अहं कलमेन तिखासि।
- (ख) आत्मा तेऽख लिखातः।
- (ग) हे मित्र! त्वं कुन्न गच्छसि?
- (घ) अहं विघातयं पठनाय गच्छामि।
- (ङ) अहं उद्धानात् आगच्छामि।
- (च) रथा पुस्तकातये अस्ति।

मः नृपति क्रः प्र
प्रभातः शः कः प्र

3. दिए गए शब्दों का अर्थ हिंदी में लिखिए। (Write the meaning in *Hindi* of given words.)

(क) हे बालकाः!
(ख) हे रमे!

(ग) हे मित्र!
(घ) यूयम्

(ङ) वरम्

4. चित्र से उत्कर्ष कोष्ठक में दिए गए विकल्प में शुद्ध उत्तर चुनकर वाक्य पूरे करिजाए। (See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from given brackets.)

(क) हे ! रूप केन क्रीडथ? (बालिका:बालिका)

(ख) हे ! रमा कुन्त्र आस्त? (स्त्री:स्त्री)

(ग) हे ! त्वं कुन्त्र गच्छसि? (मित्रम्:मित्र)

5. दिए गए शब्दों के संबोधन रूप तीनों वचनों में लिखिए। (Write the *Sambodhan forms* of the given words in all the three *Vachanas*.)

एकवचनम् द्विवचनम् बहुवचनम्

(क) बालक
(ख) बालिका
(ग) फल

संबोध-शिक्षक

शिक्षक वचनों को इसी सूचियों के द्वाया सत्रों विभिन्न वचनों की उपर्युक्त कराएं और वचनों को सूचियों में निहित जीवन मूल्यों के बारे में बताएं।

सुआषितानि (केवलं पठनाय)

यथा देशस्था भाषा यथा राजा तथा प्रजाः॥ प्रथमाविभक्तिः

विना वेदं विना गीतां विना गमयणों कथाम्॥ द्वितीयाविभक्तिः

गच्छेन हीनं सुमनं न शोभते,

दर्शनिहीनं वरन् न भासि।

सत्येन हीनं वरन् न दीप्तो,

पुण्येन हीनः पुरुषो जघनः॥ तृतीयाविभक्तिः

परोपकाराय फलनिति वृशा:
परोपकाराय वर्णनि नद्यः।

परोपकारार्थमिति शरीरम्॥ चतुर्थाविभक्तिः
परोपकारार्थमिति शरीरम्॥ चतुर्थाविभक्तिः

विद्या ददाति विनयं विनयादाति प्रतोर्म्।
प्रत्यत्तद्विमालोति धनाद्धर्मं ततः सुखम्॥ पञ्चमाविभक्तिः

हस्तस्य भूषणं दानं सत्यं कष्ठस्य भूषणम्॥ पञ्चमीविभक्तिः
श्रातोस्य भूषणं शास्त्रं भूषणोः किं प्रयोजनम्॥ पञ्चमीविभक्तिः

सैते शैते न माणिक्यं मौकिकं न गजे गजो।
मन्जना न हि सर्वत्र चर्स्तं न बने बना॥ सप्तमीविभक्तिः

प्राचीन राजस्थान का संग्रहः विद्यालयः अमृता शर्मा

प्राचीन राजस्थान का संग्रहः विद्यालयः अमृता शर्मा

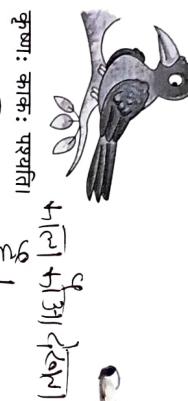
(प्राचीन)
कलः कठधमः?

१५६ पुस्तकः

प्रकाशनः
प्राचीनः

(प्राचीन)

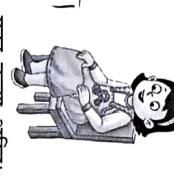
प्रकाशनः
कालः विद्यालयः

(प्राचीन)

१५७ पुस्तकः

प्रकाशनः
प्राचीनः

(प्राचीन)

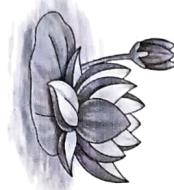

प्रकाशनः
कालः विद्यालयः

(प्राचीन)

प्रकाशनः
प्राचीनः

(प्राचीन)

प्रकाशनः
कालः विद्यालयः

१५८ पुस्तकः

प्रकाशनः
कालः विद्यालयः

(प्राचीन)

प्रकाशनः
कालः विद्यालयः

(प्राचीन)

प्रकाशनः
कालः विद्यालयः

१५९ पुस्तकः

प्रकाशनः
कालः विद्यालयः

अनंद का मर्विनी। तृतीय।

बहवः मोना: गुरुना।

४५

३३१ अनंद का मर्विनी। तृतीय।

प्रकाशनः
प्राचीनः

३३२ अनंद का मर्विनी। तृतीय।

प्रकाशनः
प्राचीनः

३३३ अनंद का मर्विनी। तृतीय।

४५

प्रकाशनः
प्राचीनः

३३४ अनंद का मर्विनी।

प्रकाशनः
प्राचीनः

प्रकाशनः
प्राचीनः

३३५ अनंद का मर्विनी।

प्रकाशनः
प्राचीनः

३३६ अनंद का मर्विनी।

प्रकाशनः
प्राचीनः

३३७ अनंद का मर्विनी।

प्रकाशनः
प्राचीनः

३३८ अनंद का मर्विनी।

प्रकाशनः
प्राचीनः

३३९ अनंद का मर्विनी।

प्रकाशनः
प्राचीनः

३४० अनंद का मर्विनी।

४५

प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः

प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः प्रभातः श्वरः

लिखितम् (Written)

3 दिनों में लिखित।
1. चित्र देखकर मन्त्रम्-में असम्भविता। (Look at the picture and write the Sentences in Sanskrit.)

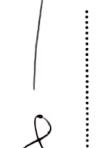
विद्या : □

खलूः □
खलूः □

दृश्यम् □
दृश्यम् □

विद्या : □
विद्या : □

लिखितम् (Written)

2. शुद्ध अथवा अशुद्ध लिखिष। (Write correct or incorrect.)

(क) एका कन्या अस्ति।
(ख) खेतः शशकः धावति।
(ग) एकम् फलम् पतति।
(घ) एत सुन्दरम् उद्यानम् अस्ति।
(ङ) जल सुन्दरम् फलम् पतति।

(क) पुस्तकायलयः
(ख) सर्पः
(ग) विशालः
(घ) एकम्
(ङ) मधुरम्
(ज) कुम्भः
(क) सुन्दराणि
(ख) एकम्
(ग) सुन्दरः
(घ) कुम्भः
(ङ) मधुरम्
(ज) कन्या अस्ति।
(ख) खेतः शशकः धावति।
(ग) एकम् फलम् पतति।
(घ) एत सुन्दरम् उद्यानम् अस्ति।
(ङ) जल सुन्दरम् फलम् पतति।

(क) पुस्तकायलयः
(ख) सर्पः
(ग) विशालः
(घ) एकम्
(ङ) मधुरम्
(ज) कन्या अस्ति।
(ख) खेतः शशकः धावति।
(ग) एकम् फलम् पतति।
(घ) एत सुन्दरम् उद्यानम् अस्ति।
(ङ) जल सुन्दरम् फलम् पतति।

त्रिष्णुः श्वेतः कृष्णः लक्ष्मीः गृहीतः द्वारा अस्ति त्रिष्णुः श्वेतः कृष्णः लक्ष्मीः गृहीतः द्वारा अस्ति

त्रिष्णुः श्वेतः कृष्णः लक्ष्मीः गृहीतः द्वारा अस्ति त्रिष्णुः श्वेतः कृष्णः लक्ष्मीः गृहीतः द्वारा अस्ति

१. चित्र मिलान कीजिए। (Match the followings.)

२. चित्र से बहर कोट्टक में दिए गए विकल्प में सही उत्तर चुनकर वाक्य पढ़ कीजिए। (See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from given brackets.)

प्र.: चालकः। (मुद्रण/मुद्रा)

कृष्णः काकः पश्चिम।

त्र: वृक्षः अस्ति। (वृक्षण/वृक्षा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

एष महिला अस्ति। (चतुरः/चतुरा)

विश्वातः भवतः प्रज्ञम्

३. दिए गए विशेषण शब्दों का प्रयोग करके संस्कृत में वाक्य लिखिए। (Write Sentences in Sanskrit by using the given adjectives.)

(क) एकः -	
(ख) एका -	
(ग) एकम् -	
(घ) विशालः -	
(ङ) चन्द्रम् -	

महात्मा गांधी की कहानी
प्रस्तुति

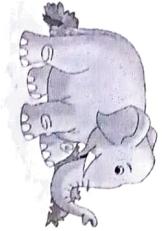
अनुवाद: संजय कृष्णन
संस्कृत: विजय कुमार

प्रेम: महात्मा गांधी की कहानी
प्रस्तुति

पाठ मिळा

कैः करति?

(संत्वाङ्गानम्)

एकः गजः चलति।

द्वी प्रश्नोऽपि।
द्वो शक्षते धातः।

मनः लाल्क अन्ते है।

चतुरः कर्मनि।

राग दृष्टुं भवते हैं।

द्वा वालिक लिखतः।

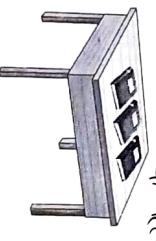

चतुरः मृषिका: सन्ति।

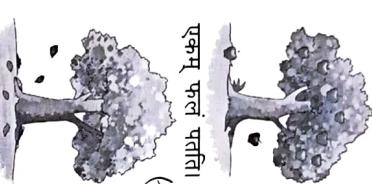
राग दृष्टुं भवते हैं।

तीर्पु बुष्टुकं
तीर्पु बुष्टुकं

हे पर्जने पततः।

एका कोनिकला कूजति।

एकम् फलं पतति।

(क) उड़िया।

संख्याणाम्	
पद्	एकम्
सप्तत्रयः	= छ:
सिंहः	= सग्रह
चत्वारिंशत्	= तीस
विशेषः	= बीम
अष्ट	= आठ
पद्	
जीण	= तीन
जन्माति	= दो
द्वादशः	= चार
तीर्पु	= चारह
त्रयदशः	= तीह
पांडु	= सोहल

प्राप्ति	एकादशः	एकविषयति	एकप्रथम्	एकचत्वारिंशत्
हे	द्वादशः	द्वाविषयति	द्वाचत्रिष्ठात्	द्विचत्वारिंशत्
जीण	त्रयदशः	त्रयविषयति	त्रयप्रत्ययत	त्रयचत्वारिंशत्
चत्वारि	चतुर्दशः	चतुविषयति	चतुस्त्रिंशत्	चतुरचत्वारिंशत्
पञ्च	पञ्चदशः	पञ्चविषयति	पञ्चप्रथम्	पञ्चचत्वारिंशत्
षट्	षष्ठ्यो	षष्ठ्यविषयति	षष्ठ्यप्रथम्	षष्ठ्यचत्वारिंशत्
सप्त	सप्तदशः	सप्तविषयति	सप्तप्रथम्	सप्तचत्वारिंशत्
अष्ट	अष्टदशः	अष्टाविषयति	अष्टप्रथम्	अष्टचत्वारिंशत्
नव	नवदशः	नवविषयति	नवप्रथम्	नवचत्वारिंशत्
दश	विशेषः	विशेषत्	चत्वारिंशत्	पञ्चाशत्

भाषणात्

संस्कृतभाषा में संस्कृत संज्ञावाची शब्दों का प्रयोग तीनों लिंगों में इस प्रकार किया जाता है-

पुलिङ्गम्

स्त्रीलिङ्गम्

नारुसकलिङ्गम्

एकः बालकः गजः।

एका बालिका गजः।

एकम् फलं पतति।

पांडु महिला राजा राम संस्कृत श्री कृष्ण प्रमाणन् अभ्यास कुरुते

तेमन्तु नवकृति राजा राम संस्कृत श्री कृष्ण प्रमाणन् अभ्यास कुरुते

मौखिकम् (Oral)

- 1 से चार तक सख्तावाली शब्दों का प्रयोग करके लिंगारूपार वाक्य बनाइए।
2. 1 से 50 तक संस्कृत में संख्या सुनाइए।

श्रुता, लिखत, वदत च-

(क) हौं (ख) हे (ग) त्रयः (घ) त्रीणि

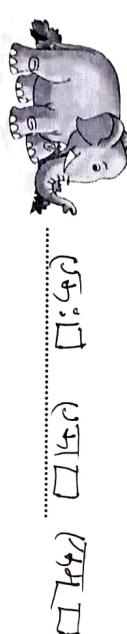
(इ) तिथः (च) चतुर्वारि (छ) चतुर्वारः (ज) चतुर्मः

लिखितम् (Written)

रुद्री विमल्य चुनिर्

1. चित्र देखकर संस्कृत में प्रश्नों के उत्तर लिखिए। (Look at the picture and write the answer in Sanskrit.)

(क) कृति: गजः चलति?

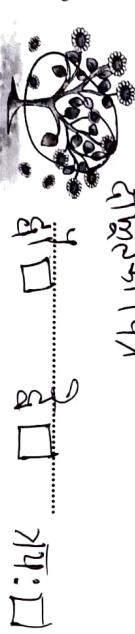
गृहः द्वा विश्वः एव अमृतः

(ख) कृति महिला: गच्छति?

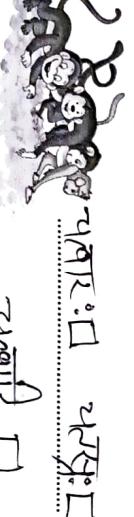
गृहः द्वा विश्वः एव अमृतः

(ग) कृति पुष्पाणि विकसति?

गृहः द्वा विश्वः एव अमृतः

(घ) कृति वानराः कृदति?

गृहः द्वा विश्वः एव अमृतः

(ङ) कृति पुस्तकानि माननि?

(च) कृति पत्राणि पठति?

2. चित्र देखकर लोटस्क में दिए गए विकल्प में शुद्ध उत्तर चुनकर वाक्य पूर्ण करो।

(See the pictures and complete the sentences by choosing correct answers from given brackets.)

(क) कृति कौकला कृजति। (एक-एका)

कौकला कृजति। (द्वे-द्वे)

(ख) कृति राशकौ धारति। (एक-एका)

राशकौ धारति। (द्वे-द्वे)

(घ) बालिके लिखतः। (द्वौ-द्वे)

बालिके लिखतः। (द्वौ-द्वे)

(ङ) वालको: संस्कृत-व्यापारः।

वालको: संस्कृत-व्यापारः।

3. उचित मिलान कीजिए। (Match the following.)

(क)

त्रयः

एकम्

बालवृद्धि दिनचर्या (समाजज्ञानम्)

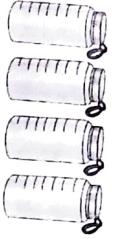
ग्रंथालय क्रमांक ४३

प्रा०

(ख)

(ग)

चत्वारि

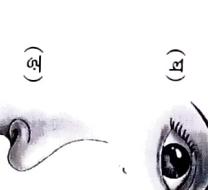
पञ्च

षट्

एकम्

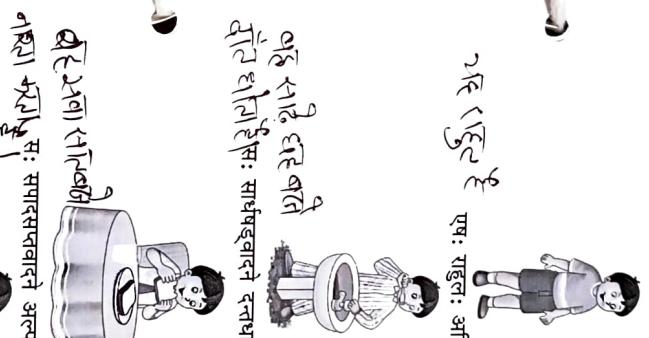
त्रयः

(द)

4. कोठक में दो गई संख्या के अनुसार सम्कृत में संख्या लिखिए। (Write the number in Sanskrit according to the number given in brackets.)

(क) (4)	चक्राणि।	(ख) (1)	नासिका।
(ग) (2)	नेत्र।	(च) (7)	दिमानि।
(ड) (5)	अद्युत्यः।	(च) (1)	मुखम्।
(छ) (12)	मालाम्।	(ज) (6)	क्रमवः।

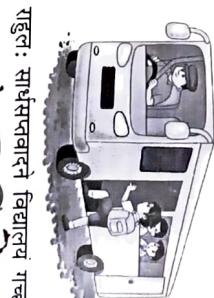
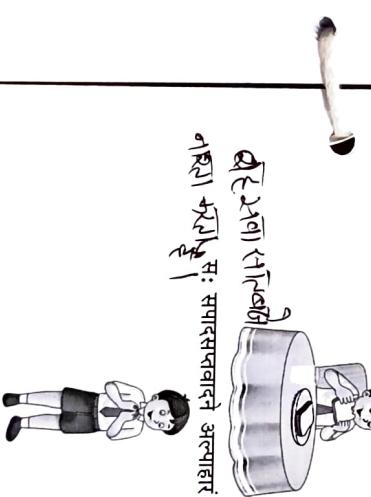

२-५६ दोहरे भावे स्थिति
एः सुहृदे अस्ति।

८-८८ वल्ले
स वल्लवते।

४८ शीते दर्शवते
गृहे दोर्जो हैमः। सार्थकद्वादशे दत्तधावनं करोति।

२-८८ वल्ले
सः सपवादने सानं करोति।

गृहे दोर्जो हैमः।

१८-८८ वल्ले वल्लवते।

१८-८८ वल्ले वल्लवते।

१८-८८ वल्ले वल्लवते।

१८-८८ वल्ले वल्लवते।

सः अद्यवादे प्रार्थनां करोति।

१८-८८ वल्ले वल्लवते।

सः नववादसे विद्यालयं कार्यं करोति।

१८-८८ वल्ले वल्लवते।

80

१८-८८

१८-८८

वह दूसरे पाठ
पढ़ाता है।

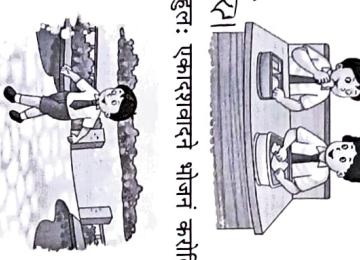
वह साहेली पाठ
पढ़ाता है।

वह सुनीली पाठ
पढ़ाता है।

वह साहेली पाठ
पढ़ाता है।

वह साहेली पाठ
पढ़ाता है।

वह साहेली पाठ
पढ़ाता है।

स: साधारणतयावानने क्रीड़ाय क्रीड़ाय गच्छति।

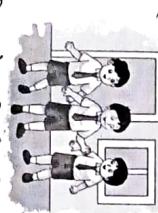
स: ब्राह्मणाने क्रीड़ाय गच्छति।

वह लाडूगारह वाले खेलते हैं।
(हिंदू भैरव क्रीड़ाय में लाता है।)

वह लाडूवाले खेलते हैं।
(हिंदू भैरव क्रीड़ाय में लाता है।)

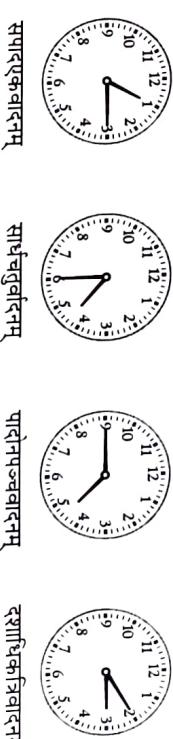
स: साधारणतयावानने हस्तपाद प्रश्नालयति।

स: साधारणतयावानने हस्तपाद प्रश्नालयति।

गहुल: विद्यालय पठति, लिखति, खारति च।
वह एक विद्यालय में पढ़ता है। (सिलाना और अपर खलता है।)

गहुल: विद्यालय पठति, लिखति, खारति च।
वह एक विद्यालय में पढ़ता है। (सिलाना और अपर खलता है।)

४५ मौखिकम् (Oral)
+ नीचे दी गई घड़ियों में कितना समय हुआ है? देखकर बोलिए-

पैदादानम्
एकवादनम्
द्विवादनम्
त्रिवादनम्
चतुर्वादनम्

अभ्यास कुरात

विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी
विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी
विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी
विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी
विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी	विद्यार्थी

विद्यार्थी = विद्यार्थी
विद्यार्थी = विद्यार्थी
विद्यार्थी = विद्यार्थी
विद्यार्थी = विद्यार्थी

विद्यार्थी = विद्यार्थी
विद्यार्थी = विद्यार्थी
विद्यार्थी = विद्यार्थी
विद्यार्थी = विद्यार्थी

प्रामाणि: शः स्वः पृष्ठं रुपं सुहः ते श्रमः उः महिषः पृष्ठं रुपं सुहः ते

प्रामाणि: शः स्वः पृष्ठं रुपं सुहः ते श्रमः उः महिषः पृष्ठं रुपं सुहः ते

५. श्रुता, निखत, वदत च-

(क) विवादने (ख) एकवादने

(ग) सार्थिदसवादने

(घ) सार्थिवादने (ङ) सप्तवादने

(च) द्वादशवादनम्

(Written)

1. यहीं देखकर संस्कृत में समय लिखिए। (See the watch and write the given time in Sanskrit.)

(क)

(ख)

(ग)

(घ)

(ग)

(ग)

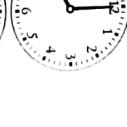
(ग)

(ग)

(ग)

(ग)

4. उचित मिलान कीजिए। (Match the followings.)

(क) 08: 00

(ख) 12: 00

(ग) 02: 00

(घ) 05: 00

(ग) 06: 00

5. उदाहरणानुसार समय लिखकर अपनी दिनचरी लिखिए। (Write your routine as per given example.)

षड्वादने - अहं षड्वादने उत्तिष्ठामि।

सार्थिवादने -

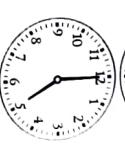
सार्थिवादने -

सार्थिवादने -

सार्थिवादने -

सार्थिवादने -

सार्थिवादने -

2. संस्कृत भाषा में समय लिखिए। (Write given time in Sanskrit.)
- (क) 11: 00 - (ख) 05: 15 -
- (ग) 02: 30 - (घ) 03: 00 -
- (ङ) 04: 45 - (च) 01: 00 -

3. उचित विकल्प चुनिए। (Choose the correct option.)
- (क) 05: 00 - पञ्चवादनम् षष्ठवादनम्
- (ख) 04: 45 - पदोनपञ्चवादनम् द्वादशिक्रिवादनम्
- (ग) 04: 30 - सप्तदेवावादनम् सार्थिचतुर्वादनम्
- (घ) 05: 15 - पादोनपञ्चवादनम् सप्तदेवावादनम्

1

- 84
85

मःपृथ मत्पि
प्रभृति: श्वरः प्र
त्यंतः स्तुतः श्वरः प्रभृति: श्वरः प्र
त्यंतः स्तुतः श्वरः प्रभृति: श्वरः प्र

मःपृथ मत्पि
प्रभृति: श्वरः प्र
त्यंतः स्तुतः श्वरः प्रभृति: श्वरः प्र
त्यंतः स्तुतः श्वरः प्रभृति: श्वरः प्र

प्रहेलिका: (केवल पठनाया)

अपदे दूसामी च सक्षो न च पश्यन्।
अमुवः स्फुटवक्ता च यो जननि मः पश्यन्॥

वृक्षावान्तु न व वृक्षावः
त्रिनेत्रधारी न च इूलाणि।
त्वग्वस्त्रारी न च मिदधयोगी
जलं च विक्षन्तवटो न मधः।

कृष्णमधी च मार्जरी द्विजहृदी न च सर्पणी।
पञ्चभ्रौ न पाचाली, यः जानाति मः पश्यन्॥

विचरति आकाशे न तु वायुयानम्
मासमोर्जी न मृगाधिराजः।
दूरद्रुता न च योगिराजः।
कथय कः एषः आति-तोक्रामो॥

-परिशिष्टम्

प्रथमाविभक्तिः
द्वितीयाविभक्तिः
तृतीयाविभक्तिः
चतुर्थीविभक्तिः
पञ्चमीविभक्तिः
षष्ठीविभक्तिः
सप्तमीविभक्तिः
सप्तमीविभक्तिः
सप्तमीविभक्तिः

जलम् जले
जलम् जले
जलेन जलेन
जलाय जलाय
जलात् जलात्
जलस्य जलेन
जलेन हे जलो!

अकारागत्तस्मीलिलड्या:

एकवचनम्	द्विवचनम्	त्रिवचनम्
देवः	देवोः	देवाः
देवम्	देवांम्	देवान्
देवेन	देवेष्य	देवैः
देवाः	देवाभ्यम्	देवैः
देवत	देवयोः	देवानाम्
देवस्य	देवयोः	देवेषु
देवे	हे देवौ	हे देवाः
	हे देवो	

प्रथमाविभक्तिः
द्वितीयाविभक्तिः
तृतीयाविभक्तिः
चतुर्थीविभक्तिः
पञ्चमीविभक्तिः
षष्ठीविभक्तिः
सप्तमीविभक्तिः
सप्तमीविभक्तिः
सप्तमीविभक्तिः

जलेन हे जलो!

अकारागत्तस्मीलिलड्या:

एकवचनम्	द्विवचनम्	त्रिवचनम्
जलात्	जलाम्	जलानि
जलेन	जलाभ्यम्	जलानि
जलाय	जलाभ्याम्	जलात्
जलात्	जलाय	जलेन्यः
जलस्य	जलाय	जलाताम्
जलेन	हे जलो	हे जलानि

प्रथमाविभक्तिः
द्वितीयाविभक्तिः
तृतीयाविभक्तिः
चतुर्थीविभक्तिः
पञ्चमीविभक्तिः
षष्ठीविभक्तिः
सप्तमीविभक्तिः

हे जलो!

मः रुपः महिं प्रभातः श्वः प्रभातः श्वः प्रभातः महिं रुपः त्रैः रुपः महिं प्रभातः श्वः प्रभातः श्वः प्रभातः महिं रुपः त्रैः रुपः महिं

धातुरूपाणि

‘पद’ धातु

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठति	पठतः
मध्यमपुरुषः	पठसि	पठथः
उत्तमपुरुषः	पठामि	पठावः

‘लिख्’ धातु

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	लिखति	लिखतः
मध्यमपुरुषः	लिखसि	लिखथः
उत्तमपुरुषः	लिखामि	लिखावः

‘चल्’ धातु

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	चलति	चलतः
मध्यमपुरुषः	चलसि	चलथः
उत्तमपुरुषः	चलामि	चलावः

‘दृश्’ धातु

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पश्यति	पश्यतः
मध्यमपुरुषः	पश्यसि	पश्यथः
उत्तमपुरुषः	पश्यामि	पश्यावः

‘गच्’ धातु

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	गच्छति	गच्छतः
मध्यमपुरुषः	गच्छसि	गच्छथः
उत्तमपुरुषः	गच्छामि	गच्छावः